

Sällikoti-hankkeen arvioinnin väliraportti 2009

Marko Kettunen

Sisältö

1 Johdanto.....	5
2 Sällikoti-hankkeen historia ja taustat	6
2.1 Vailla Vakinaista Asuntoa ry:n historiasta	6
2.2 Monimuotoista yhdistystoimintaa	6
2.3 Sällikoti-hankkeen taustat	7
2.4 Hankkeen rahoitus.....	9
2.5 Asunto ensin -periaate	9
3 Arvioinnin perusteet, aineistot ja menetelmät	12
3.1 Analysoitavat dokumentit	12
3.2 Haastattelut.....	14
3.3 Osallistuva havainnointi	14
4 Toiminnan kuvaus	16
4.1 Asukkaat.....	16
4.1.1 Asukasprofiili.....	16
4.2 Asunnot ja tilat	19
4.2.1 Ympäristö.....	21
4.3 Henkilökunta ja työyhteisö	23
4.4 Päihde- ja mielenterveysongelmat.....	24
4.4.1 Päihteiden käyttö	24
4.4.2 Asunto ensin, sitten raitistuminen?	26
4.4.3 Mielenterveysongelmat.....	28
4.5 Tukipalvelut.....	29
4.5.1 Palveluohjaus	31
4.6 Arki.....	32
4.6.1 Siisteys ja hygienia	33
4.7 Turvallisuus.....	34
4.7.1 Vieraat turvallisuusriskinä	35
5 Toiminnan arviointi sisäisten kriteerien perusteella	37
5.1 Vuokrasopimusperusteisuus.....	37
5.1.1 Yksityisyys	40
5.1.2 Asumisen jatkuvuus.....	41
5.1.3 Asumisen kustannukset.....	44

5.1.4 Johtopäätökset	46
5.2 Osallisuus ja yhteisöllisyys.....	47
5.2.1 Aukkaat keskenään.....	48
5.2.2 Aukkaat ja työntekijät	49
5.2.3 Aukaskokous.....	51
5.2.4 Työ-, harraste- ja virkistystoiminta	53
5.2.5 Johtopäätökset	54
5.3 Tukipalvelut eli tapa tehdä työtä.....	56
5.3.1 Henkilökunnan näkemykset hankkeesta.....	58
5.3.2 Työntekijöiden vähentäminen	60
5.3.3 Johtopäätökset	61
5.4 Arvioinnin yhteenveto.....	62
5.4.1 Loppuhuomiot ja tulevaisuutta varten	66
7 Viittaukset ja kirjallisuus.....	67

1 Johdanto

Käsillä oleva teksti on Vailla vakinaista asuntoa ry:n (VVA) ylläpitämän pitkäaikaisasunnottomille kohdennetun asumisyksikkö Sällikodin toiminnan arvioinnin väliraportti. Sällikoti-hanke on raha-automaattiyhdistyksen (RAY) rahoittama viisivuotinen vuosina 2007–2011 toteutuva kokeellinen projekti, jonka avulla pyritään löytämään uusia asuttamisen toimintamalleja sitkeän pitkäaikaisasunnottomuuden vähentämiseksi ja poistamiseksi. Arviointi on elimellinen osa kokeellista hanketta ja sellaisena myös rahoittajan edellyttämä.

Sällikodin innovatiivisuus ja kokeellisuus on toimia asunto ensin -periaatteen mukaisena uudenaikaisena asumisyksikkönä, jossa asunto ensin -mallia ja mallin mukaisia toimintatapoja kyetään käytännön kautta kehittämään. Evaluaation pääteemoiksi on hankkeen lähtökohdista poimittu kolme aiheita: ensinnäkin asumisen jatkuvuuden ja yksityisyyden takaava vuokrasopimusperusteisuus, toiseksi asukkaiden osallisuus ja toiminnallinen yhteisöllisyys ja kolmanneksi työntekijöiden "tapa tehdä töitä" eli pyrkimys vähentää tuen määrää hankkeen edetessä. Sällikodin toimintaa arvioidaan näiden hankkeen itse määrittelemien sisäisten kriteerien kautta. Arvioinnin avulla pyritään jossain määrin myös karjoittamaan hankkeen monistettavissa, siirrettävissä ja yleistettävissä olevia innovatiivisia elementtejä ja pohditaan lyhyesti hankkeen laajempia yhteiskunnallisia vaikutuksia.

Arvioinnin väliraportissa käytetyt menetelmät ovat pääosin laadullisia. Tärkeimmät menetelmät ovat dokumenttien analyysi, työntekijöiden ja asukkaiden henkilöhaastattelut ja osallistuva havainnointi. Dokumenttien ja haastattelujen aineistoja käytetään läpi raportin luomaan kuvaa Sällikodin toiminnasta. Kaikki viittauksissa mainitut henkilöiden nimet on muutettu.

Arvioinnin toteuttanut tutkija tahtoo kiittää kaikkia tutkimukseen osallistuneita ja muutoin tutkimuksen etenemistä edesauttaneita tahoja. Erityiset kiitokset kuuluvat Sällikodin asukkaille, henkilökunnalle, johdolle ja hankkeen rahoittajille.

2 Sällikoti-hankkeen historia ja taustat

Tässä luvussa kuvataan lyhyesti Sällikoti-hankkeen historia ja taustat alkaen katsauksella hanketta vetävän Vailla vakinaista asuntoa (VVA) ry:n menneisyyteen ja monimuotoiseen toimintaan ja edeten tästä varsinaisen Sällikoti-hankkeen taustoihin ja hankkeen toteutumista edeltäneisiin valmisteluihin. Historia ja tausta on kerätty ja koostettu sekä VVA:n että Sällikoti-hankkeen suunnitteluasiakirjoista, kokousmuistioista, toimintasuunnitelmista, tiedotteista ja täydennetty haastattelemalla hankkeen henkilökuntaa ja sidosryhmien jäseniä.

2.1 Vailla Vakinaista Asuntoa ry:n historiasta

Asunnottomien edunvalvojaksi Helsingissä 16. joulukuuta 1986 perustettu Vailla vakinaista asuntoa ry:n toiminta alkoi Lauttasaaren tukikodissa järjestetyistä kokouksista. Noissa alustavissa kokouksissa yhdistyksen perustehtäväksi asetettiin asunnottomien tilanteen parantaminen ja lopulliseksi kansalliseksi tavoitteeksi asunnottomuuden vähentäminen ja pitkäaikaisasunnottomuuden poistaminen.

Yhdistyksen toiminnasta vastaa vuodeksi kerrallaan valittava hallitus. Vapaaehtoisten työntekijöiden sekä sosiaalialan opiskelijoiden lisäksi yhdistyksen päivittäisestä toiminnasta vastaa noin 14 vakinaisesti palkattua työntekijää (toukokuu 2009). Yhdistyksen toimintaa rahoitetaan Raha-automaattiyhdistyksen avustuksilla, omalla varainhankinnalla ja Helsingin kaupungin toiminta-avustuksilla. RAY on rahoittanut VVA:n 2000-luvun toimintaa kaikkiaan noin kuudella miljoonalla eurolla¹. VVA:n pääkaupunkiseudulta alkanut toiminta laajentui vuonna 2007 valtakunnalliseksi aluetyöntekijän palkkaamisen myötä. VVA on verkostoitunut myös kansainvälisesti, ja yhdistys on 2000-luvulla liittynyt yleiseurooppalaisen asunnottomuusjärjestöjen liiton FEANTSA:n täysjäseneksi. VVA on monilta piirteiltään tyypillinen suomalainen kolmannen sektorin yleishyödyllinen taloudellista voittoa tavoittelematon toimija.

2.2 Monimuotoista yhdistystoimintaa

Asunnottomien etujen ajamisen ja yhteiskunnallisen vaikuttamisen ohella VVA tuottaa enenevässä määrin erilaisia asunnottomille kohdennettuja palveluita. Pian perustamisensa jälkeen vuonna 1986 järjestö aloitti, nykyisellään neljä ker-

taa vuodessa ilmestyvän, Aukki-lehden julkaisemisen. Huhtikuussa 1998 VVA:n toimintaa täydentämään perustettiin Yökahvila Kalkkers, jonka yhteydessä on vuodesta 2003 toiminut asunnottomille maksutonta vaatehuoltoa tarjoava Arskan pesula. 1980-luvun lopulta saakka Helsingin asunnottomia ovat myös palvelleet järjestön ylläpitämät taitojenvaihtoverstas Vaasankadulla sekä Vartiosaaren ja Ramsinniemen virkistystoiminta. YK:n köyhyyden ja syrjäytymisen vastaisena päivänä 17.10.1999 VVA aloitti erityisen vuosittaisen Asunnottomien yön järjestämisen. Asunnottomien yö on vuosien aikana laajentunut valtakunnalliseksi, ja nykyisellään tapahtuma toteutetaan yhteistyössä lukuisten sosiaali- ja terveysalan organisaatioiden, järjestöjen ja seurakuntien kanssa. Loppukesästä 2006 toimintansa aloitti asunnottomien palvelubussi Yökiitäjä, jossa on asunnottomien neuvontapiste ja yökahvila. Palveluiden tuottamisen edellyttämän koulutuksen ja tieto-aidon vaatimusten seurauksena VVA:n toiminta on vuosien aikana selkeästi professionaalistunut, ja toiminnan ytimeä vastaa entistä enemmän korkeasti koulutettu henkilökunta. Vapaaehtoistyö ja asunnottomien vertaistuki sekä osallisuus ovat ammattimaistumisesta huolimatta edelleen elimellinen osa VVA:n toimintaa.

2.3 Sällikoti-hankkeen taustat

Monimuotoiselle toiminnalle luonnollisena jatkona käynnistyi vuonna 2007 pitkäaikaisasunnottomille miehille tarkoitettuna kokeellisen asumisyksikkö Sällikodin toiminta. VVA:n hallinnoiman Sällikodin alkuperäinen ajatus on tarjota matalan kynnyksen vuokra-asuntoja helsinkiläisille pitkäaikaisasunnottomille.

Ajatus pitkäaikaisasunnottomille suunnatusta Sällikodista on alkuperältään VVA:n perustajajäsenen ja pitkäaikaisen toiminnanjohtajan Juhani Roihan (1949–2006) yhdessä helsinkiläisten sosiaalityöntekijöiden kanssa kehittämä. Toiminnan järjestelmällinen suunnittelu alkoi vuosina 2001–2002. Toiminnan aloittaminen kuitenkin lykkäytyi alun perin suunnitellusta vuodesta 2004, ja Sällikoti pääsi aloittamaan toimintansa Helsingin Alppilassa yhteistyökumppani Diakonissalaitoksen tarjoamissa väliaikaisissa tiloissa keväällä 2007. Viivästyksen pääasiallinen syy oli toimintaan soveltuvien tilojen löytyminen. Kevään 2007 aikana Sällikotiin asutettiin asteittain 25 helsinkiläistä pitkäaikaisasunnottomia miestä, jotka tarvitsevat erityistä tukea asumisen onnistumiseksi. Vuoden

2008 aikana toiminta siirtyi toiseen Helsingin Diakonissalaitoksen omistamaan rakennukseen.

Ensimmäisten suunnittelupalavereiden käsin kirjatuiissa muistiinpanoissa vuodelta 2001 Sällikoti on "kadulla, ensisuojuissa ja hoitokodeissa asuvien asuntoyksikkö", jossa "pyritään asuttamaan [...] 20 miestä korkeatasoiseen asuntoon niin, että itsenäinen asuminen on mahdollista"². Ensihädän lievittämisen ohella asumisen tavoitteena on parantaa asukkaan valmiuksia itsenäiseen asumiseen ja elämään. Toiminnan pyrkimyksenä on tukea asukkaat kykeneviksi sellaiseen elämään, että asukkaat voivat jäädä "räätelöidyn tukivaiheen jälkeen Sällikodin asuntoihin itsenäisesti asumaan"³. Räätelöidyssä vaiheessa pyritään luomaan "olosuhteet, jotka kannustavat miehiä pitämään huolta itsestään"⁴. Asunnon lisäksi Sällikodin pyrkimys on tarjota asukkaille yhteisyys "samankaltaisessa tilanteessa olevien miesten ryhmän kanssa"⁵. Yhteisöllisyyttä pidetään yllä jaetun asuinrakennuksen ja asukaskokouksien lisäksi asukkaiden osallisuutta tukemalla.

Suunnitelmissa on valmistauduttu siihen, että asumis- ja kuntoutumisajat ovat pitkiä. Pitkäaikainen asuminen on toiminnan tosiasiallinen päämäärä. Asukkaiden kanssa solmitaan toistaiseksi voimassa oleva vuokrasopimus. Yleisissä vuokrasopimusehdoissa määritellyt vuokralaisten velvollisuudet ja oikeudet eivät kaikissa tapauksissa sovellu sellaisenaan tukiasumistoimintaan, joten asumisen ehdoista ja kuntoutuspalveluista tehdään tarvittaessa erillinen sopimus⁶.

Sällikodin toiminnalla etsitään uusia toimintamalleja pitkäaikaisasunnottomien asuttamiseen ja kokeellisen hankkeen tyydyttävät tulokset mahdollistavat suunnitelmien mukaan uuden toimintayksikön perustamisen. Juhani Roihan alustavien visioiden mukaan voitaisiin monistaa "vaikkapa 20 samanlaista yksikköä"⁷.

Julkilausuttujen tavoitteiden mukaan Sällikodin toimintaa ohjaavina periaatteina ovat yksilön kunnioittaminen ja toiminnallinen yhteisöllisyys. Asumisen tuki ja palvelut suunnitellaan yhdessä asukkaiden kanssa ja asukkailla on oikeus toteuttaa itsensä näköistä asumista.⁸ Toimintaperiaatteisiin kuuluu myös asukkaiden autonomisen aseman tukeminen. Henkilökunta työskentelee "vuoropuhe-

lussa asukkaiden kanssa⁹. Vuokra-asuntojen yleiset säännöt luodaan asukkaiden ja henkilökunnan viikoittain kokoontuvassa asukastoimikunnassa. Lähtökohtaisesti tarkoitus on, että asukkailla on kaikki normaalien yleisten vuokrasopimusten kaltaiset oikeudet ja velvollisuudet. Asukkaiden oikeuksia ja velvollisuuksia lisätään tai vähennetään mikäli asukastoimikunta yhdessä näin päättää. Toiminnan tarkoituksena on valtaistaa jokainen asukas osalliseksi omaan asumiseensa, ei vain palvelun vastaanottajaksi. Asukkaalla on sekä oikeus saada äänensä kuuluville että velvollisuus kykyjensä mukaan osallistua Sällikodin toimintaan. Suunnittelussa on huomioitu, että "toiminnassa syntyy ristiriitoja ja vastarintaa"¹⁰.

Sällikodin tarkoitus ei alustavissa lähtökohdissa ollut ainoastaan pitkäaikainen tukiasuminen vaan asukkaiden jonkinasteinen rehabilitoiminen. Tätä puolta on painotettu Helsingin kaupungin kanssa käydyissä keskusteluissa¹¹. Suhde asukkaiden kuntouttamiseen on kuitenkin muuttunut hankkeen edetessä ja johdon vaihtumisen myötä. Hankkeen toteuttaneen johdon mukaan asukkaiden kuntouttaminen ei kuulu hankkeen keskeisiin tavoitteisiin. Asukkaiden omaehtoista kuntoutumista kyllä tuetaan, mutta asukkaita ei velvoiteta ottamaan osaa kuntouttavaan toimintaan.

2.4 Hankkeen rahoitus

Raha-automaattiyhdistys on rahoittanut Sällikodin toiminnan suunnittelua ja valmisteluja vuodesta 2003. Varsinainen viisivuotiseksi suunniteltu projektiavustus on kohdennettu vuosille 2007–2011. Toinen päätulonlähde on asukkailta perittävät vuokrat. Edellisten lisäksi Sällikoti vastaanotti helmikuussa 2007 Suomen Kulttuurirahaston Reko Lundanin (1969–2006) muistorahastosta myöntämän 20 000 euron suuruisen apurahan.

2.5 Asunto ensin -periaate

Sällikodin toimintaa on ohjannut VVA:n edustama näkemys kaikkien oikeudesta kohtuuhintaiseen asuntoon ja inhimillisiin elinolosuhteisiin. Asunto on VVA:n lähtökohdissa "perusoikeus" ja "ihmisarvon" edellytys¹². Alkuperäiset ideologiset lähtökohdat pitävät myös sisällään ajatuksen, että vasta todellisen mahdollisuuden ja riittävän hyvälaatuiset puitteet saadessaan moniongelmaisten asukkai-

den elämänhallinta saattaa palautua tasolle, joka mahdollistaa paitsi asumisen jatkuvuuden mahdollisesti muun yhteiskunnallisesti suotuisan toimeliaisuuden palautumisen.

Toimintaperiaatteiltaan Sällikoti-hankkeessa toteutetaan niin kutsutun asunto ensin -periaatteen mukaista mallia. Ajatus asumisen ensisijaisuudesta pitkäaikaisasunnottomien kuntouttamisen toimintamallina on syntynyt samanaikaisesti eripuolilla maailmaa, muun muassa Tanskassa ja Yhdysvalloissa. Suomalaiseen kielenkäyttöön asunto ensin -periaate on siirtynyt Sällikodin avaamisen jälkeen julkistetun neljän viisaan raportin kautta¹³ ja pitkäaikaisasunnottomuuden vähentämishankkeen myötä.

Inhimillisten perustarpeiden tyydyttämisestä ja asumisen ensisijaisuudesta liikkeelle lähtevä asunto ensin -malli on syntynyt erityisesti päihdehuollon piirissä vakiintuneen portaittaisen asuttamismallin rinnalle ja haastajaksi. Portaittaisessa asuttamismallissa on lähdetty liikkeelle ajatuksesta, että vain kuntoutumisessa menestyksekkään etenemisen myötä asukas ikään kuin ansaitsee paremmat asumisen puitteet. Usein päihde- ja mielenterveysongelmista kärsivien pitkäaikaisasunnottomien kyseessä ollessa kuntouttavien portaiden on ajateltu johtavan kaduilta ensisuojan kautta erilaisiin väliaikaisen asumisen muotoihin, kuten asuntolat ja päihdehuollon asumispalvelut, ja portaiden yläpäässä lopullisena päämääränä on väikkynyt itsenäinen asuminen omassa kodissa. Portaittainen malli ei kuitenkaan empiiristen tosiasioiden perusteella pääosin ole tuottanut tavoiteltua lopputulosta. Kotimaisen kritiikin terävimmän kärjen mukaan portaittaisuus vain luo asunnottomuutta ylläpitävän mekanismin¹⁴, ja portaiden kulkeminen on kuin Sifysoksen kiven pyörittämistä. Viimeistään portaikon ylimmältä rapulta pudotaan alas, jopa kirjaimellisesti kadulle ja kallis kuntouttamisen prosessi alkaa alusta. Päihdekuntoutukseen motivoitumattoman yksilön päättymättömäksi kohtaloksi jäävät pohjimmaisista pohjimmaisista asuntomarkkinat, elämä katujen ja ensisuojujen välimaastossa.

Portaittaisen mallin asunnon ansaintalogiikan sijasta asunto ensin -mallissa lähdetään liikkeelle ajatuksesta, että turvallinen ja vakiintunut asuminen on vasta peruslähtökohta ja ehdoton edellytys yksilön kuntoutumiselle sekä elämän-

hallinnan palautumiselle. Periaatteen mukaan kadulta, väliaikaisista ja alati vaihtuvista majoituspalveluista käsin kuntoutuminen ei ole mahdollista. Sitkeää ja vakiintunutta päihdeongelmaisuuteen kietoutunutta pitkäaikaisasunnottomuutta voitaneen ainakin jossain mielessä pitää väitteen todentajana.

Haastattelujen mukaan Sällikoti-hankkeen alkutaipaleella yhteistyökumppaneissa eniten huolta aiheutti erityisesti Sällikodin asunto ensin -periaatteen mukainen vuokrasopimusperusteinen asuminen. Sällikotia suunniteltaessa pitkäaikainen vakiintunut kansallinen käytäntö oli, että asunnottomat majoitetaan eri laatuisiin väliaikaisen asumisen muotoihin, asuntoloihin, joista asukkaan asumisuhteen irtisanominen, uloskirjoittaminen ei vaadi mitään erityistoimenpiteitä, vaan häätö tapahtuu yksipuolisesti ja ilmoitusluonteisesti. Tätä kirjoittaessa pitkäaikaisasunnottomuuden vähentämishjelmaan liittyvä asuntoloiden muunto-ohjelma on käynnistynyt, ja yhä useampi entinen asuntola on muuntumassa vuokrasopimusperusteiseksi.

Sällikodin innovatiivisuus ja kokeellisuus on toimia suomalaisena asunto ensin -mallin mukaisena uudenaikaisena asumisyksikkönä, jossa mallia ja mallin mukaisia toimintatapoja koetellaan suomalaisessa toimintakulttuurissa. Sällikoti ei kuitenkaan Suomenkaan olosuhteissa ole täysin ainutlaatuinen. Monilta ominaisuuksiltaan samankaltaisia yksiköitä ylläpitävät ainakin Helsingin Diakonissalaitos (Alppitupa, Villa Nova) ja Espoon kaupunki (Olarinluoman vastaanottokoti). Myös Helsingin kaupunki on talvella 2008–2009 avannut nuorille suunnatun asumisyksikön (Kulosaaren tukikoti), jossa esimerkiksi päihdeettömyysvaatimusta ei ole. Hankkeen vetäjien esityksen mukaan Sällikodin innovatiivisuus on kokonaiskonsepti, jossa muutamasta olennaisesta elementistä muotoutuu uudenaikainen tuetun asumisen kokonaisuus. Kokonaiskonseptin sisältöihin palataan tarkemmin luvussa 5.

3 Arvioinnin perusteet, aineistot ja menetelmät

Sällikodin evaluaatio on käynnistynyt samanaikaisesti vuonna 2007 asukkaiden sisään muuttamisen myötä, ja arviointia tullaan jatkamaan koko hankkeen viisivuotiskauden aina vuoteen 2011. Tämän väliraportin lisäksi arvioinnista tullaan julkistamaan loppuraportti hankkeen jo päätyttyä vuonna 2012. Väliraportissa käytetyt arvioinnin menetelmät koostuvat dokumenttien analyyseista, teema-haastatteluista ja pitkäjänteisestä osallistuvasta havainnoinnista.

Uudenlaisten asunto ensin -periaatteen mukaisten yksiköiden tutkimushankkeissa olisi tärkeää tuottaa tietoa muun muassa toiminnan vaikuttavuudesta muiden palvelujen kuormittumiseen, jota kautta voitaisiin muodostaa näkemys toiminnan kokonaistaloudellisista vaikutuksista. Laadullisten aineistojen sijasta tällaista tietoa voitaisiin tuottaa rekisteriaineistoihin perustuvien tilastollisten analyysien avulla. Tällainen tilastollinen analyysi sivuutettiin väliraportointivaiheessa prosessin läpikäymän lyhyen aikajänteen vuoksi. Sällikodin asukkaat ovat asuneet varsinaisissa asunnoissaan vasta hieman yli vuoden. Mikäli Sällikoti-hankkeen yhteydessä halutaan tuottaa tietoa asuttamisen kokonaistaloudellisista vaikutuksista, on rekisteriaineistojen tilastollinen analyysi mielekäästä tuottaa vasta hankkeen loppupuolella, kun asuminen on vakiintunut ja asumista on kestänyt riittävän kauan.

Väliraportissa keskitytään havainnoinnin, dokumenttien ja haastattelujen kautta muodostettuun hankkeen toiminnan tyhjentävään kuvaukseen sekä suunniteltujen lähtökohtien ja suunnitelmien käytännön toteutumien välisiin suhteisiin laadullisin menetelmin. Arvioinnin väliraportoinnin vaihe rakentuu hankkeen sisäisten päämäärien toteutumisen pohdinnalle. Hankkeen onnistumista ja toiminnan vaikuttavuutta arvioidaan laadullisin menetelmin lähtökohtien kautta muodostettujen sisäisten kriteerien avulla. Käytettävät sisäiset kriteerit esitellään tarkemmin luvussa 5.

3.1 Analysoitavat dokumentit

Arvioinnin menetelmistä ensimmäinen on Sällikotiin liittyvien dokumenttien analyysi. Ensimmäiset arvioinnin käytettävissä olevat Sällikodin suunnittelua koske-

vat käsikirjoitetut dokumentit ovat vuodelta 2002. Suunnitteluun liittyviä asiakirjoja ovat paitsi hankkeen sisäiseen käyttöön myös rahoittajia ja yhteistyökumppaneita varten kirjoitetut dokumentit.

Sällikodin toimintaan liittyvistä dokumenteista tärkeimmät ovat Sällikodin työntekijöiden päivittäin kirjaamat raportit sekä Sällikodin asukaskokouksista kirjatut muistiot. Työntekijät ovat tietokoneella kirjanneet vapaamuotoisesti raportteihin itse valikoimiaan tapahtumia aina Sällikodin avautumisesta alkaen. Arviointia varten on luettu kuukausittaiset raportit huhtikuusta 2007 maaliskuuhun 2009, yhteensä 25 kappaletta. Raporttien pituus vaihtelee 30 ja 45 sivun välillä.

Raporttien kirjaamisen tärkein funktio on ollut toimia työntekijöiden muistiinpanovälineenä ja informaatiokanavana työvuorojen vaihtumisen välillä. Raporttien kautta välittyy kuva siitä, millaista toiminta Sällikodissa on ollut työntekijöiden näkökulmasta. Jo muutaman kuukauden raporttien lukemisen jälkeen on selvää, että kirjatut tapahtumat painottuvat usein ongelmien ja häiriöiden käsittelyyn. Arjen kulkuun liittyviä aiheita on kuitenkin riittävästi, että raporttien kautta voidaan haastattelujen ja havainnoinnin täydentämänä muodostaa riittävässä määrin todellisuutta vastaava kuva toiminnasta.

Raportin vapaamuotoisuudesta johtuen työntekijät ovat hyödyntäneet retoriikan ja kirjallisen ilmaisua kaikkia muotoja. Tekstit sisältävät tosiasioita, ammattimaisia huomioita, huumoria, ironiaa, empatiaa, brutaalia kielenkäyttöä, turhautuneita mainintoja, ahdistuneita purkauksia, vihaisia lausumia, opettavaisia tarinoita, julmia totuuksia, elämänviisauksia, lakonisia tokaisuja ja niin edelleen.

Raporttien lisäksi Sällikodin asukaskokouksista on kirjattu muistiot. Arvioinnin käytettävissä olevia muistioita on kertynyt yhteensä 42 kappaletta alkaen maaliskuusta 2007. Kaikkien edellä mainittujen lisäksi Sällikodista on kirjoitettu lehtiin, mielipidepalstoille ja muihin julkaisuihin. Tällaiset artikkelit on mahdollisuuksien mukaan pyritty liittämään osaksi toiminnasta muodostettua kokonaisnäkemystä.

3.2 Haastattelut

Dokumenttien analyysin lisäksi arvioinnin ensimmäisessä vaiheessa on haastateltu Sällikodin kaikki työntekijät kahdessa vaiheessa. Ensimmäinen työntekijöiden haastattelukierros toteutettiin keväällä 2007 ja toinen kierros kaksi vuotta myöhemmin keväällä 2009. Työntekijöistä osa oli vaihtanut työnantajaa haastatteluiden välillä, mutta neljältä työntekijältä saatiin haastattelut molemmissa vaiheissa. Näiden neljän lisäksi keväällä 2007 haastateltiin kaksi muuta työntekijää ja keväällä 2009 kolme muuta työntekijää. Työntekijähaastatteluja kertyi siis kaiken kaikkiaan 13 kappaletta, joihin osallistui yhdeksän eri henkilöä.

Työntekijöiden lisäksi on haastateltu satunnaisotannalla Sällikodin asukkaita, myös kahdessa vaiheessa. Ensimmäinen asukkaiden haastattelukierros toteutettiin kesällä 2007 ja toinen kierros kaksi vuotta myöhemmin keväällä ja kesällä 2009. Asukashaastatteluissa ei pyritty kattavuuteen eikä samoja asiakkaita pyritti haastattelemaan molemmissa vaiheissa. Asukashaastatteluja kertyi kaiken kaikkiaan 16 kappaletta 14 eri henkilöltä. Satunnaisotannan merkittävin valintaperuste oli saavutettavuus. Haastateltavaksi valikoituivat asukkaat, jotka olivat paikalla haastattelijan kanssa samanaikaisesti ja sellaisessa fyysisessä ja henkisessä tilassa, että haastattelu voitiin toteuttaa. Asukkaiden varsinaisten haastattelujen lisäksi eri asukkaiden kanssa on käyty lukemattomia lyhyitä keskusteluita erityisesti kevään 2007 havainnointijakson ja Vartiosaaren vierailujen aikana.

Työntekijähaastattelujen lisäksi on haastateltu joitakin yksittäisiä Sällikotihankkeen kumppanuusverkoston jäseniä. Näitä haastatteluja on kertynyt kaiken kaikkiaan viisi kappaletta viideltä eri henkilöltä. Haastattelujen lisäksi on sidosryhmien edustajien kanssa käyty aiheesta monia lyhyitä keskusteluja.

3.3 Osallistuva havainnointi

Dokumenttien analysoinnin ja haastattelujen lisäksi keskeinen menetelmä on ollut osallistuva havainnointi. Osallistuvalla havainnoinnilla tarkoitetaan tässä yhteydessä osallistumista Sällikodin arkeen sekä satunnaisen vierailijan että määräämällisen työntekijän roolissa. Havainnointi aloitettiin keväällä 2007, ja tiivein jakso oli alkusyksystä 2007, jolloin tutkija työskenteli Sällikodissa kolmessa

vuorossa hieman yli kuukauden jakson. Havainnoinnin ajankohtana Sällikoti sijaitsi vielä väliaikaisissa tiloissa Aurora-hotellissa. Työajasta merkittävä osa kuului tutkimusorientoituneisiin keskusteluihin työntekijöiden ja asukkaiden kanssa. Havainnointijakson huomiot kirjattiin ylös, ja analyysi on tehty kevään 2009 aikana. Vuoden 2007 jälkeen havainnointia on suoritettu irrallisina satunnaisina käynteinä ja oleskeluna Sällikodissa, muutamana vierailuna VVA:n ylläpitämässä Vartiosaaren virkistystiloissa ja osallistumisena VVA:n järjestämiin julkisiin tapahtumiin.

4 Toiminnan kuvaus

Tässä luvussa pyritään kuvaamaan Sällikoti-hankkeen olennaiset toiminnalliset elementit. Kuvauksien taustalla ovat luvussa 3 kuvatut laadulliset tutkimusmenetelmät dokumenttien analyysi, henkilöhaastattelut ja osallistuva havainnointi. Kaikki viittauksissa mainitut henkilöiden nimet on muutettu.

4.1 Aukkaat

Suunnitelmien mukaan Sällikodin asukasvalinnat pyritään tekemään "huolellisesti ja harkiten", ja tarkoituksena ei ole "kutsua asukkaiksi kaikkein helpoimpia tapauksia". Asukasvalinnassa painottuvat sukupuoli, pitkäaikainen katuasunnottomuus sekä kykenemättömyys hyödyntää jo tarjolla olevia asumispalveluita. Hannele Tainion¹⁵ luokittelujen mukaan asukkaat ovat sitä vaikeasti asutettavien ryhmää, jota kuvaa määritelmät hallitsematon päihteiden käyttö ja pysyvästi alentunut toimintakyky. Aukkaat valikoituivat hankkeeseen etsivän työn periaatteilla. Osa asukkaista eli sisään muuton ajankohtana kadulla ja yöpyen tarvittaessa Herttoniemen ensisuojaassa Sahaajankadulla. Osa asukkaista muutti helsinkiläisistä majoitusyksiköistä kuten Alppikadun, Solakallion ja Pursimiehenkadun asuntoloista sekä Kotkankadun huoltokodista. Haastattelujen perusteella verkostoitumisesta oli asunnon saamisessa etua, sillä moni valituksi tulleista asukkaista oli tavalla tai toisella mukana VVA:n toiminnassa tai kertoi käyttäneensä säännöllisesti VVA:n tarjoamia palveluja.

4.1.1 Asukasprofiili

Haastatellut asiakkaat todentavat henkilökunnan tiedot ja yleisen käsityksen repaleisista asumishistorioista ja pitkäaikaisesta asunnottomuudesta. Aukkaat ovat sitä helsinkiläisen pitkäaikaisasunnottomuuden kovaa ydintä, joiden asumishistoriaan kuuluvat kadut, rappukäytävät, roskalaatikot, asuntolat, ensisuojat, päihdehoitolaitokset ja vankilat. Kaikilla on jokin koti ollut jossain vaiheessa elämänsä, monilla useitakin, mutta Sällikotiin sisään muuttaessa asunnottomuus on kestänyt jo vuosia. Asukkaiden elämää varjostaa eri kartoituksissa kuvattu moninaisten ongelmien vyyhti¹⁶. Ajan kulumisesta seuraten asunnottomuuden alkuvaiheita sekä asunnottomuuteen johtaneita syy-seuraussuhteita on asukkaiden jo vaikea muistaa tai ajallisesti paikantaa.

Kaikki Sällikotiin alkuvaiheessa muuttaneet asukkaat ovat miehiä. Varsinaiseen rakennukseen siirtymisen yhteydessä sisään muuttanut talon ainoa nainen asuu avopuolionsa kanssa yksikön ainoassa pariskunnalle varatussa huoneistossa. Ensimmäisessä asteittain toteutetussa vaiheessa miehiä muutti taloon 25. Varsinaisessa rakennuksessa asukkaita on 28. Keväällä 2007 muuttaneiden miesten keski-ikä oli 51 vuotta. Kaksi vuotta myöhemmin syksyllä 2009, joidenkin asukkaiden vaihduttua asukkaiden keski-ikä oli 54 vuotta. Keväällä 2007 sisään muuttaneista nuorin oli 28-vuotias ja vanhin 68-vuotias. Asukaskunnan kuopus on joukossa tilastollinen poikkeama. Muita alle 30-vuotiaita Sällikodissa ei ole. Haastattelujen ja keskustelujen perusteella Sällikodin miehet ovat useiden asunnottomuustutkimusten todentamaa väestön osaa: yksinäisiä jo keski-ikä ylittäneitä matalan koulutustason omaavia muualta Suomesta pääkaupunkiseudulle muuttaneita miehiä, joilla on vakava päihdeongelma monesti yhdistyneenä eri laatuisiin terveys- ja mielenterveysongelmiin. Lähes kaikkien haastateltujen vanhemman sukupolven edustajien taustalta löytyi vakituinen työ ja parisuhde ja näitä seurannut työpaikan katoaminen ja ero. Joukossa on leskimiehiä, joille vielä jopa yli kymmenen vuotta puolison kuoleman jälkeen ilmestyy haastattelu-tilanteessa kyynel silmäkulmaan. Useilla asukkaista on lapsia, joihin monet kykenevät pitämään yhteyttä nyt vuosien jälkeen, vakinaisen asunnon vihdoin järjestettyä. Useilla miehistä on takana vankeustuomioita. Tuomioita on tullut niin tapoista kuin sakoistakin. Moni asukkaista nauttii eri lähteistä kertynyttä eläkettä. Osan päätulonlähde on toimeentulotuki. Vakituista työsuhdetta ei ole yhdelläkään.

Henkilökunnan haastatteluissa kaikki työntekijät olivat yksimielisiä asukasvalintojen onnistuneisuudesta alkuperäisissä suunnitelmissa mainittujen kriteerien perusteella. Suunnitelmien mukaan tarkoitus oli asuttaa vaikeasti asutettavia pitkäaikaisasunnottomia miehiä. Osan henkilökunnan mielestä kriteerit olisi kuitenkin jo lähtökohtaisesti pitänyt määritellä toisin. Rekrytoinnin yhteydessä joillekin työntekijöistä oli muodostunut kuva Sällikodista asunnottomien rauhallisten vanhusten kotina, ja keväällä 2007 työntekijöiden erityishuolena oli joidenkin – erityisesti "nuorten" – asukkaiden aktiivisuus.

Haastatteluissa työntekijät luokittelevat Sällikodin asukkaat kahteen ryhmään. Asukkaat on jaettavissa "vanhempiin" pitkään kadulla asuneisiin "nöyriin herrasmiehiin" ja "nuoriin ja rajattomiin", "juomisuransa alussa" oleviin yksilöihin. Työntekijöiden näkemysten mukaan Sällikodin malli soveltuu parhaiten vanhoille rauhallisemmille miehille. Nuorille ja levottomille Sällikoti vain mahdollistaa entistä rajumman päihteidenkäytön ja jopa vaarantaa näiden hengen. Useimmat työntekijät ennustivat keväällä 2007, että aktiiviset ja häiriöitä aiheuttavat yksilöt joutuvat ennen pitkää muuttamaan Sällikodistakin pois, ja vasta tämän jälkeen vanhempi asukaskunta kykenee todella asettumaan asumaan. Työntekijöiden mukaan hiljaiset ja vaatimattomat "vanhat herrat" ovat vaarassa jäädä huomaamatta, kovaäänisten ja toimelioiden "jalkoihin".

Sällikodin aktiiviset asukkaat ovat alle 40-vuotiaita miehiä. Aktiivisuus toteutuu "niin hyvässä kuin pahassa". Samat yksilöt sekä käyvät aktiivisesti asukaskokouksissa, ovat vuorovaikutuksessa henkilökunnan kanssa, mutta toisaalta aiheuttavat eniten häiriöitä päihtyneenä ollessaan. Aktiivisten ryhmä on mielellään asukaskokouksissa luomassa uusia sääntöjä, mutta eivät päihtyneenä itsekään kykene niitä noudattamaan. Kaikki työntekijät nostavat keväällä 2007 niminä kysyttäessä esille lähes saman muutaman hengen ryhmän, joka aiheutti suurimman osan talon järjestyshäiriöistä ja yhteiselon ongelmista. Ennuste pois muuttamisesta ei ole toteutunut, yhtä lukuun ottamatta kaikki mainitun ryhmän asukkaat asuvat Sällikodissa edelleen.

Myös asukkaiden itsensä mielestä asukkaiden valikoituminen on pääsääntöisesti onnistunut, mutta kriittisiäkin näkemyksiä esiintyy. Asukkailla on tapa luokitella itsensä päihteiden käytön mukaan. Alkoholia pääpäihteenä käyttävien kritiikin kohde on huumausaineita käyttävien asuttaminen. Huumeriippuvaisia kritisoivien asukkaiden mukaan "narkkeihin ei voi luottaa" ja lisäksi "ne varastaa kaiken". Kritiikkiä saa osakseen myös joidenkin nuorten asukkaiden asuttaminen ja näiden aiheuttamat häiriöt talossa.

Asukas: "Vähän on sellainen fiilis, että jotkut noista tarviis jotain muuta ku mitä tääl on tarjota. Ei ne tarvii mitää ohjaajaa, ne tarvii äidin."

Erityisesti VVA:n toimintaan osaa ottaneilla asukkailla oli käsitys, että Sällikotiin asutettaisiin vain pitkän linjan vanhempia asunnottomia. Nuorten ja levottomien asuttaminen oli monille epämieluisa yllätys.

4.2 Asunnot ja tilat

Sällikodin toiminta käynnistyi helmikuussa 2007 väliaikaisissa alun perin hotellikäytössä olleissa tiloissa Helsingin Alppilassa, samassa korttelissa, johon hankkeen lopulliset tilat vuoden 2008 aikana valmistuivat. Väliaikaisissa Hotelli Auro-
ran tiloissa jokaisella asukkaalla oli käytössään oma huone ja yleisinä tiloina yksi isompi oleskelutila. Aikaisemmasta hotellikäytöstä muistuttivat arkkitehtuurin ohella asukkaiden yöpöydän laatikoihin unohtuneet Uudet testamentit. Huoneet olivat kooltaan noin 17 neliömetrin yhden hengen hotellihuoneita. Asukkaat kul-
kivat tiloissa omilla avaimillaan. Jääkaapin sijasta huoneissa oli ruoka- ja juoma-
tarvikkeiden kylmäsäilytystä varten hotellin entiset Minibar-laitteet. Keittomah-
dollisuutta huoneissa ei ollut. Yhteistiloissa asukkailla oli käytettävissä mikroaal-
touuni, ja osalla asukkaista oli yhteisen lisäksi käytössään oma mikroaaltouuni.

06.09.07: "n. klo 23. Palohälytys [...], Karjusella kebabit liian pitkään mikrossa, ei-
vät hiiltyneet mutta kärsivät pahasti."

Henkilökunnalle oli varattu yksi huone entisestä kahden hengen hotellihuonees-
ta. Sviitin toisessa huoneessa olivat asukkaiden yhteistilat. Henkilökunnan ja
yhteistilojen läheinen sijainti ei ollut täysin ongelmaton.

13.09.07: "Pera tuli saunasta pelkkä pyyhe ympärillä toimistoon pyörimään. Loppu-
jen loppuksi keikkui alasti edelleen toimistossa. Ohjattu ulos toimistosta. Vein takai-
sin saunaan hakemaan vaatteensa."

Pääosa työntekijöistä kaipasi selkeämpää tilallista rajanvetoa henkilökunnan ja
asukkaiden välille. Haastatteluissa keväällä 2007 työntekijät totesivat yksimielii-
sesti Sällikodin väliaikaiset tilat monilta osin puutteellisiksi. Erityisesti työnteki-
jöiden yksityisen sosiaalitalan olemassaoloa toivottiin, ja asukkaiden toimistossa
oleskeluun suhtauduttiin ristiriitaisesti.

19.7.07: "Jore tulee toimistolle kertomaan, että oli juuri äidiltään saanut kuulla toisenkin veljensä kuolleen eilen sydänkohtaukseen. Keskustelimme aikamme. Jore yrittää nyt saada putkeansa poikki, jotta pystyy asioitaan hoitamaan."

Haastatteluissa useimmat työntekijät ymmärsivät asukkaiden tarpeen keskusteluyhteyteen ja paikkaan, jossa voi hoitaa omia asioitaan, mutta toisaalta toivottiin henkilökunnalle yksityisyyttä. Osa työntekijöistä ilmoittikin esimerkiksi yövuorossa pitävänsä toimiston oven pääsääntöisesti lukittuna.

Suurimmat puutteet väliaikaisissa tiloissa liittyivät henkilökunnan mukaan tilojen turvallisuuteen. Hotellitiloja ei yksinkertaisesti ollut suunniteltu vakavasti päihdeongelmaisten pitkäaikaisasunnottomien asuttamiseen, ja suurten taloudellisten investointien tekeminen väliaikaisesti vuokrattuihin tiloihin oli hankkeen talouden kannalta mahdotonta. Tilojen turvallisuutta paranneltiin lisäämällä ja vahvistamalla lukituksia ja toimiston ovelle hankittiin kamera. Kevään 2009 haastatteluissa henkilökunta totesi turvallisuusongelmien poistuneen varsinaisiin tiloihin muuttamisen myötä.

Asuintilojen, yhteistilan ja toimiston lisäksi Sällikodin käytössä oli joitain pieniä varastotiloja. Omien tilojen lisäksi osa talon muista tiloista, kuten sauna ja rakennuksen alakerrassa sijainneet kansalaisareenan tilat olivat yhteiskäytössä Diakonissalaitoksen yksiköiden kanssa.

Toukokuussa 2008 asukkaat muuttivat väliaikaisista tiloista peruskorjattuihin asumispalveluita varta vasten suunniteltuihin uusiin tiloihin ja asuntoihin. Miehet muuttivat Sällikodin irtaimiston itse. Uusissa tiloissa asukkaat asuvat omilla asunnoissaan neljässä kerroksessa, joista jokaisessa on avokeittiöllä varustetut yhteistilat. Kaikkien kerrosten yhteistilassa on kevyt kalustus ja televisio. Uusissa asunnoissa asukkailla on huoneen ja kylpyhuoneen lisäksi oma perusvarusteltu keittiötila. Osa asunnoista on yksiöitä, osa kaksioita. Uusien asuntojen neliökoko on luokkaa 20–32m². Asuntoihin kuljetaan hisseillä tai rappuja pitkin ensimmäisen kerroksen kautta, jossa sijaitsevat Sällikodin toimisto ja henkilökunnan sosiaalitilat.

Asukkaat vaikuttavat pääosin olevan tyytyväisiä aravatasoisiksi määriteltyjen asuntojensa laatuun, ja useimmille muutos aikaisempiin väliaikaisiin majoitusratkaisuihin nähden onkin selkeä laadullinen parannus. Asukkaat kiittelevät asuntojen laadun lisäksi erityisesti rakennuksen keskeistä sijaintia. Joitain lähinnä arkkitehtuuriin kohdentuvia kriittisiäkin näkemyksiä esiintyy.

Asukas: "Esimerkiksi minulle se ei sovi, minulle se on liian vankilamainen. Näähän on ku vankilan avo-osastoja nää, suurine yhteistiloineen. Tästä puuttuu sen vapaan asumisen merkit. Tää on niinku sellissä olis."

Kotimaisuuden sijasta rakennuksessa ja toiminnoissa on paljon laitospäiisyyden piirteitä. Henkilökunnan tilat on sijoitettu rakennuksen ensimmäiseen kerrokseen niin, ettei rakennukseen pääse sisään työntekijöiden huomaamatta. Asukkaiden postit jaetaan toimistoon, josta henkilökunta toimittaa ne edelleen asukkaille. Asuntojen ovissa ei ole nimiä, ja esimerkiksi rakennuksen ulko-oven sumneri soi henkilökunnan tiloissa, ei asukkaiden asunnoissa. Kaikissa asunnoissa sekä huoneissa että saniteettitiloissa on hälytysnapit, joilla henkilökunta voidaan kutsua paikalle. Talosta ja tiloista syntyy vaikutelma, että tilat suunniteltu johonkin toiseen käyttötarkoitukseen, ei asuinrakennukseksi ja ihmisten kodiksi.

Asumisen kodinomaisuus rakentuu pienistä yksityiskohdista, ja yhtä lailla kodinomaisuus katoaa pienten miettimättä jääneiden yksityiskohtien myötä. Ehkä merkillisin normiasumisesta eroava yksittäinen poikkeama on yhden asunnon saniteettitiloissa oleva pieni ikkuna, joka aukeaa yleiseen porraskäytävään. Vielä vuosi rakennuksen valmistumisen jälkeen sisustusarkkitehti ja henkilökunta eivät ole keksineet ratkaisua, kuinka vanhoissa rakenteissa ollut ikkuna saataisiin peitettyä asukkaan yksityisyyden suojaamiseksi.

4.2.1 Ympäristö

Sällikoti sijaitsee Kalliossa Linnanmäen kupeessa Helsingin kadun varrella Diakonissalaitoksen korttelissa. Samalla sivullisilta varsin suojaisalla alueella sijaitsee Diakonia-ammattikorkeakoulun tiloja, Diacor-terveyspalveluiden lääkärirasema sekä joitain Diakonissalaitoksen omia asumisyksiköitä, kuten 74-paikkainen Villa Nova. Sällikodin kanssa samassa rakennuksessa sijaitsee Dia-

konissalaitoksen naisten asumisyksikkö Salli. Sällikodin tilat ovat rakennuksen neljässä alimmassa kerroksessa ja Sallin tilat kolmessa ylimmässä. Asumisyksiköiden päällekkäisyys saattaa tuottaa palveluntarjoajille synergiaetuja, mutta yksiköiden toiminnan näkökulmasta niiden eristäminen toisistaan rauhoittaisi molempien arkea. Raportteja lukemalla vaikuttaa paikoitellen, että Sallin naiset työllistävät Sällikodin henkilökuntaa omia miehiä enemmän. Työntekijät vahvistavat haastatteluissa asian. Myös asukkaiden mielestä yksiköiden asettuminen päällekkäin on ollut "harmittavan paljon ongelmia" aiheuttava "suunnitteluvirhe".

11.09.07: "Ilta vauhdikas, Ramilla huoneessaan Jaana ja Seija ja Topi. Merja Salista paukutteli lasiovea pullon kanssa, ei päässyt kerrokseensa. Sekaisin oli Johanna, veimme kotiinsa. Illassa alkaa olla tekemisen makua: Pirjo, Jatta ja Piitulaisen Jorma taistelevat huutoasteella ja myöhemmin käsirsyasteella käytävällä. Karttunen ja Jokke. pyörivät muuten vaan käytävällä. Sallin työntekijät tulivat tilanteeseen soitettuna, silloin Pirjo ja Jatta olivat kerenneet jo pyöriä tappelemassa hetken lattialla. Pirjo poistui hissiin potkaisten Jokkea kulkusille ja Sallin työntekijät veivät Jatan toista kautta ulos. Rouvien vierailut tältä illalta evätty."

Muiden toimijoiden läheisyydestä on kuitenkin myös etua. Työntekijät saavat muiden yksiköiden työntekijöiltä tukea omiin tehtäviinsä, ja monia resursseja voidaan jakaa. Diakonissakorttelissa muun muassa kiertää miespuolinen kortteliyökkö, joka öisillä kierroksillaan on käynyt myös Sällikodissa. Kortteliyökkö oli alkuaikojen kaoottisissa ja vaarallisissakin tilanteissa erityisesti Sällikodin naispuolisten työntekijöiden apu ja turva. Resurssien jakamisen lisäksi yksiköt ovat järjestäneet yhteisiä tapahtumia. Toiminnan sujuvuuden kehittämiseksi Sällikodin ja Sallin työntekijät ja asukkaat ovat kokoontuneet säännöllisesti sopimaan yhteisistä käytännöistä.

Asumisen alusta alkaen Sällikodin asukkaat ovat viettäneet runsaasti aikaa rakennuksen pihalla ja pihan penkeillä. Sällikodin ja Sallin asukkaiden elämä aiheutti kuitenkin häiriöitä sivullisille korttelissa vierailijoille. Ongelman ratkaisemiseksi Diakonissalaitos palkkasi alueella ja ympäristössä partioivan ympäristötyöntekijän, jonka tehtäviin kuuluu korttelin ja lähialueiden järjestyksen pitämisen lisäksi yhteistyö lähialueiden asukkaiden kanssa. Syksyn 2009 haastattelujen mukaan hetkittäisiä häiriöitä esiintyy edelleen, mutta kokonaisuutena arvioiden Sällikodin toiminta on tässäkin suhteessa rauhoittunut.

4.3 Henkilökunta ja työyhteisö

Asukkaiden tukena Sällikodissa työskentelee VVA:n vakinaisiksi palkkaama ympärivuorokautinen sosiaalialan koulutuksen saanut ammattitaitoinen henkilökunta. Päivittäisestä toiminnasta huolehtii viisi ohjaajaa, sairaanhoitaja ja hankevastaava, jotka hankevastaavaa ja sairaanhoitajaa lukuun ottamatta työskentelevät kolmessa vuorossa. Henkilökunnan ja asukkaiden määrästä laskettu henkilöstömitoituksen suhdeluku on 0,3, joka vastaa asumispalveluyksiköiden mediaania pääkaupunkiseudulla¹⁷. Henkilökunta rekrytoitiin vuoden 2006 loppupuolella ja työsopimus solmittiin alkavaksi 1. helmikuuta 2007 alkaen. Työpaikkahakemuksia haettavana olleisiin kuuteen paikkaan tuli lähes 40. Sopimukset ovat voimassa vuoden 2009 loppuun, jolloin työntekijöiden määrää vähennetään. Osan kanssa tullaan sopimaan uudet sopimukset edellisten jatkoksi.

Kaikilla keväällä 2007 valituksi tulleilla henkilöillä on alalle soveltuva keskiaikaisen koulutus ja yhtä vastavalmistunutta lukuun ottamatta pitkä työhistoria erilaisissa sosiaalialan yksiköissä. Valitut työntekijät olivat iältään 39–50 -vuotiaita.

Sosiaalialalle ominaiseen tapaan pääosa Sällikodin työntekijöistä on naisia, joka Sällikodin miehisessä ympäristössä tuottaa omat ongelmansa.

31.10.07: "Repe tulee toimiston oven edessä aivan iholle ja kihisee, että haluaisi koskea tissiini. [...]. Repe poistui paikalta kokeilematta, mutta koin tilanteen erittäin iljettävänä. Myöhemmin "Repe kävi ovelta luikauttamassa taas älytöntä pillujuttuun."

Vuoden 2009 haastatteluissa työntekijät jo kuitenkin kertovat, että naistyöntekijöiden seksuaalinen häirintä on huomattavasti vähentynyt hankkeen alkuajoista, jolloin kyse oli raporttien, haastattelujen ja havainnoinnin perusteella todellisesta ja jatkuvasta ongelmasta.

Hankkeen alkuaikoina Sällikodissa esiintyi tuoreille vielä muotoaan hakeville organisaatioille tyypillisiä toiminnan järjestäytymiseen, informaation kulkuun ja työnjakoon liittyviä työyhteisön viihtyvyyttä ja toimintaa rasittaneita ongelmia. Eräs työviihtyvyyden paranemista ja yhteisöllisyyden muodostumista hidasta-

neista tekijöistä oli vuorotyöskentely, jonka seurauksena työntekijöiden tutustuminen toisiinsa ja yhteisten työtapojen löytyminen tuntui työntekijöistä kestävästi turhauttavan kauan. Kevään 2007 haastattelujen suuri harminaihe oli juuri yhteisten toimintamallien puuttuminen. Yhteisiä työtapoja toivottiin asukkaiden kanssa tehtävän työn yhdenmukaistamiseksi. Merkittävin ongelma haastateltujen mukaan oli, että kaikki eivät olleet yhtä tiukkoja sovittujen sääntöjen noudattamisen valvonnassa. Tämä johti asetelmaan, jossa osa työntekijöistä oli asukkaiden keskuudessa omasta näkökulmastaan saanut hankalan ja ikävän työntekijän maineen vain pitäessään tarkemmin huolta sovitun toteutumisesta. Vuoden 2009 haastattelujen perusteella ongelmista on pääosin päästy yli, eikä työyhteisössä vaikuttaisi olevan muista vastaavista yhteisöistä poikkeavia suuria ongelmia. Työtapojen erot ovat kuitenkin säilyneet, kuten myöhemmin luvussa 5.3 näemme.

Vakinaisten työntekijöiden lisäksi Sällikoti on kahden ensimmäisen vuoden aikana työllistänyt yli 20 määräaikaista työntekijää ja harjoittelijaa. Hankkeen alussa palkatuista kuudesta vakinaisesta työntekijästä neljä on vaihtanut työnantajaa. Vaihdosten myötä työntekijöiden koulutustaso ja keski-ikä ovat jonkin verran laskeneet. Uudet työntekijät on palkattu keikkatyöntekijöinä toimineiden määräaikaisten joukosta, joten katkoksia tukipalveluissa ei juuri ole ollut.

4.4 Päihde- ja mielenterveysongelmat

Sällikoti-hankkeessa on asukasvalintoja tehdessä määritelty joitain perusteita vaikeasti asutettavan asukaskunnan kriteereiksi. Ensinnäkään akuuttia hoitamattomaa päihdeongelmaa ei ole katsottu asumista estäväksi. Päihteiden laadulla on kuitenkin ollut valinnoissa merkitystä, ja asukkaiksi on yhtä poikkeusta lukuun ottamatta valittu henkilöitä, joiden pääpäihde on alkoholi. Muiden jo aikaisemmin mainittujen kriteerien lisäksi Sällikoti-hankkeesta on pyritty rajaamaan ulos henkilöt, joilla on sellaisia diagnosoituja vakavia mielenterveysongelmia, jotka edellyttävät tuetumpaa laitospalveluista hoitoa.

4.4.1 Päihteiden käyttö

Kaikilla Sällikodin asukkailla on vaikea päihdeongelma. Ikärakenteesta ja asukasvalinnan kriteereistä seuraten lähes kaikkien asukkaiden pääpäihde on al-

koholi. Sällikodissa päihteiden käyttö on sallittua asukkaiden omista huoneista, mutta yleisissä tiloissa tai rakennuksen pihalla päihteitä ei sovittujen sääntöjen mukaan saa käyttää.

14.04.08: "Humalaa ilmassa!"

Sällikodin arjessa alkoholin käyttö on määräävässä roolissa. Koko talon tunnelma määrittyy sen mukaan, kuinka moni ja ketkä asukkaista ovat humalassa, kuinka kovassa humalassa kukin on ja kuinka kauan kunkin asukkaan juominen on kyseisessä vaiheessa kestänyt. Päihteettömyysvaatimuksen puuttumisen seurauksena alkoholin käyttö on runsasta ja jatkuvaa. Sovituista säännöistä huolimatta alkoholia juodaan myös muualla kuin omista asunnoista.

04.01.08: "Älytön humalainen örvellys jatkuu yhteistilassa läpi illan. Panu ja Karjalainen vetävät viinaa pullonsuusta käytävällä henkilökunnan todistaessa näkyä vierestä. Eivät korvaansa loksauta kielloille."

Alkoholin suurkuluttajien lisäksi joukossa on joitakin sekakäyttäjiä, tarkoittaen alkoholin ohella lähinnä kannabiksen satunnaista käyttöä. Yhdellä asukkaista pääpähde on amfetamiini. Monilla asukkaista lähes tauottomat juomisjaksot saattavat kestää kuukausia, ja seuraukset ovat usein sen kaltaiset.

15.08.07: "Olin kiertämässä ja kun tulin takaisin, kramppasi Kalle sohvalla ja Rami piti kiinni. Oli kuulemma krampannut jo neljä kertaa. Piteli välillä rintaansa ja näytti tuskaiselta. Soitin [ambu]lanssin ja tulivat nopeasti. Ottivat sydänfilmin ja puhalsi 3,9 promillea."

Henkilökunnan vihjailuista ja "kevyestä painostuksesta" huolimatta kynnyks katkaisuhoidon lähtemiseen on suuri. Juomisen katkoksissa vaikuttaa olennaista olevan oma tahto ja oikea ajoitus.

13.07.07: "Jukilla suunnitelmissa raitistua kokonaan. Tänään kuitenkin vielä meni viinakauppaan, ei kuulemma ihan vielä ole valmis luopumaan."

Aikana ennen Sällikotia rankan juomisen ohella asunnon puute on ajanut kaikki haastatellut asukkaat hakeutumaan usein päihdehoitoon. Eräs asukas kertoo käyneensä "noin 40 kertaa" katkaisuhoidossa viimeisen kahdeksan vuoden aikana. Sällikodissa asuessaan mies on käynyt katkaisuhoidossa kerran, "ei tarvitse, kun on oma asunto". Viinan juomisen voi lopettaa, "kun laittaa oven luk-

koon, eikä päästä ketään sisään. Niin helppoa se on. Se on ittestä kiinni." Asukkaiden alkoholinkäyttöön ja käytön lopettamiseen liittyvän itsemääräämisoikeuden näkökulmasta Sällikoti on todellinen muutos.

Päihdehuollon näkökulmasta eräs mielenkiintoisia osioita Sällikoti-hankkeessa on, kuinka asukkaat jaksottavat päihteiden käyttöään ja hoitavat juomisensa lopettamisen. Varsinaisen katkaisuhoidon sijasta monet asukkaat mieluummin kärsivät krapulan ja vaikeatkin vieroitusoireet omissa huoneissaan. "Se on omasta ratkaisusta kiinni", on useimman suhde juomisen lopettamiseen. Lämpimällä kaudella VVA:n ylläpitämä Vartiosaaren virkistyspaikka toimii asukkaiden juomakatkosten pontimena. Muusta VVA:n toiminnasta poiketen Vartiosaaressa on ehdoton alkoholinkäyttökielto, jota saaren kävijät itse menestyksellä valvovat. Sällikodin tapauksessa miehiä veloitetaan olemaan juomatta vähintään päivä, jonka jälkeen Vartiosaareen voi vasta mennä. Saarella miehet saattavat olla päiviä, viikkoja, kuukausia juomatta, mutta mantereelle palatua juominen ennen pitkää jatkuu entiseen malliin.

Päihdehuollon palveluita asukkaat käyttävät edelleen. Useille pitkäaikaisista alkoholin suurkuluttajista katkaisuhuoltoon hakeutuminen on lähes rutiininomaista toimintaa. Kun jostain syntyy lopettamisen motivaatio, terveys pettää tai rahat loppuvat, on aika hakeutua katkaisuun. Myös henkilökunnan läsnäololla, tuella ja lievällä painostuksella on merkitystä. Raporteissa henkilökunta muistaakin huutomerkein mainiten iloita kaikista asukkaiden raittiista hetkistä.

24.09.08: "Sami kävi toimistolla, ja lähes selvin päin!"

4.4.2 Asunto ensin, sitten raitistuminen?

Eräs hanketta seuraavien sidosryhmien edustajien tutkijalle taajaan esittämä kysymys kuuluu, "tukeeko Sällikoti asukkaiden raitistumista?" Pikainen vastaus kuuluu, kyllä – ja ei. Hankkeen vetäjien mukaan Sällikodin tavoitteisiin ei kuulu päihdehuollon asumispalveluiden tavoin asukkaiden raitistaminen ja raittiina pitäminen. Hankkeen perimmäinen funktio on VVA:n ideologian ohjaamana tarjota pitkäaikaisasunnottomille koti, inhimilliset puitteet jossa oman elämän suuntia voi pohtia ja kartoittaa. Kysymyksessä on asumisen turvaamisen kautta avautu-

va mahdollisuus, jota monella asukkaalla ei aikaisemmin tai pitkään aikaan ole ollut. Mikäli joku haluaa käyttää mahdollisuuden raitistumiseen, on henkilökunta tukemassa ratkaisua käytettävissä olevin keinoin. Toimintatapa on haastattelu- jen perusteella myös asukkaiden näkemyksen mukainen.

Asukas: "Eihä kato ketään pysty pakottaa raittiuteen, ohan se nähty."

Kaikkien haastateltujen asukkaiden vastauksissa päihteiden käytöstä ja sen lopettamisesta korostui yksilön oma motivaatio. "Juominen loppuu heti, kun lopettamiseen on joku syy", ja "ite se on lopetettava, ei siinä muut voi auttaa". Mikäli päihteiden käyttäjän lopettamisen logiikka on edellisen kaltainen, on tulkittavissa, että asunto ensin -periaatteen mukainen toiminta, kuten Sällikoti on, saattaa parhaimmillaan olla toimiva vaihtoehto myös kestävän raitistumisen tiellä. Asunto tarjoaa kestävän kehyksen oman motivaation syntymiselle.

Sällikodin asukkaista osa kertoo juovansa vähemmän nyt, kuin ennen asumisen alkamista. Osa kertoo juovansa yhtä paljon kuin aikaisemminkin, erona on kuitenkin katkosten lähtökohta. Ennen Sällikotia juomisen katkokset olivat monesti päihdehoitolaitoksissa asunnon puutteen tai asunnon saamisen edellytysten vuoksi vietettyjä kausia. Nyt juomattomat kaudet ovat oman harkinnan tai terveyden romahtamisen kautta itse alulle laitettuja. Asukkaat kertovat, että henkilökunnan tuki ja "lievä painostus" vaikuttaa tehtyihin ratkaisuihin. Usealle itsenäinen päätöksenteko ja itse lopettaminen on kuitenkin ylpeyden aihe, miehuuden mitta ja viimeinen signaali siitä, että homma on hallinnassa. Kokonaankin voisi lopettaa, kun vain olisi se jokin syy. Asuminen sinänsä ei syyksi vaikuta vielä riittävän.

Havainnoinnin ja haastattelujen perusteella arvioiden Sällikodin asukkaiden päihteiden käyttö on monissa tapauksissa vähentynyt, joillain pysynyt ennallaan ja joillain mahdollisesti ainakin hetkittäin jopa lisääntynyt. Asukkaiden joukossa on kaksi juomisensa täysin lopettanutta asukasta ja yksi kirjoitushetkellä jo noin puolitoista vuotta ilman päihteitä ollut asukas. Ehdottoman lopulliseksi ei tämäkään asukas päihteettömyyttään kuitenkaan koe.

Asukas: "Olen kyllästynyt pultsaroimiseen toistaiseksi, mutta eihän sitä tiedä, koska se alkaa uudestaan."

Useat haastateltavat kertovat juovansa yhtä usein, mutta hallitummin ja pienempiä määriä. Työntekijät vahvistavat monien juomisen kohtuullistumisen. Joidenkin asukkaiden mukaan juominen on vähentynyt erityisesti talvisin, "ei tarvitse juoda pysyäkseen lämpimänä". Muutamakin asukas mainitsee nämä yökävelyt päihteidenkäyttöön liittyvien kysymysten yhteydessä. Kun asuntoa ei ole ja asuntolaan ei päihtyneenä pääse, on Suomen talvessa lämpimänä ja hengissä pysyäksään käveltävä läpi yön. Alkoholi auttaa jaksamaan.

Havainnot puhuvat asunto ensin -periaatteen oletusten puolesta. Asunto sinänsä ei tälle kaikkein haastavimmalle kohderyhmälle ole riittävä edellytys. Asunto tyydyttää joitain tarpeita, muttei kaikkia. Asunto tarjoaa mahdollisuuden raitistumiseen, mutta motivaation lähteeksi siitä ei ole. Haastatteluissa esille nouseva asia on elämän yleinen mielekkyys. Pitäisi olla "joku syy olla juomatta", edes yksi riittävän hyvä syy mutta mieluummin jopa useampia.

4.4.3 Mielensterveysongelmat

Vaikeimpien laitospaistia hoitoa tarvitsevien mielensterveysongelmista kärsivien asukkaiden poisrajaamisesta huolimatta monilla asukkailla on erilaatuisia ja eritasoisia ongelmia mielensterveyden kanssa. Ongelmien määrä ja laatu vaihtelevat, ja kuten usein on, mielensterveysongelmien tunnistaminen päihdeongelman alta on vaikeaa. Kahdella asukkaista ongelmat on diagnosoitu, ja ongelman hoitamiseen on määrätty säännöllinen lääkitys. Lääkkeiden ottaminen on kuitenkin alisteinen päihteidenkäytölle. Pitkän juomakauden aikana lääkkeet jäävät henkilökunnan muistutuksista huolimatta helposti ottamatta, ja juomattomien kausien aikana mielensterveyden ongelmat nousevat pintaan. Asukkaiden kohdalla jonkun asian määrittelemisen mielensterveyden ongelmaksi ei ole yksiselitteistä eikä helppoa, joten ongelmiin pyritään löytämään arkea helpottavia käytännöllisiä ratkaisuja.

19.02.09: "Kävimme keskustelemassa Tommin kanssa hänen mielensterveytensä tilasta. Tommi tiedostaa ulvovansa, mutta hänen mukaansa se ei ole vakavaa. Toisin hänkin oli yhtä mieltä siitä, että pidemmällä tähtäimellä kyseinen käytös voi vaikuttaa muista ihmisistä omituiselta. Pyysimme miestä jatkossa rajoittamaan ulvomisen tarvettaan erityisesti yöaikana."

4.5 Tukipalvelut

Asukkaiden tukena Sällikodissa työskentelee sosiaali-alan koulutuksen saanut ammattitaitoinen henkilökunta. Suunnitelmissa henkilökunnan on edellytetty olevan "poikkeuksellisen pätevää ja motivoitunutta", sillä työssä tarvitaan osana ammattitaitoja muun muassa "pitkämielisyyttä, sallivuutta ja erilaisuuden hyväksymistä". Alustavien suunnitelmien mukaan henkilökunnan tehtäviin kuuluu muun muassa asukkaiden auttaminen päivärutiineissa kuten henkilökohtaisesta hygieniasta huolehtiminen, lääkityksestä huolehtiminen ja kunnan palveluiden hyödyntämiseen ohjaaminen¹⁸.

Suunnitelmien mukaan henkilökunnan määrää vähennetään asteittain vuosien 2010–2011 aikana. Ensimmäisessä vaiheessa luovutaan yövuorosta jo vuodenvaihteessa 2009–2010. Näistä lähtökohdista voidaan tulkita, että asukkaiden tukemisen ohella työntekijöiden tärkein toimenkuva on itsensä asteittainen tarpeettomaksi tekeminen.

Raporttien, havainnoinnin ja haastattelujen perusteella henkilökunnan toimenkuva on varsin monimuotoinen. Perustehtävä yleisellä tasolla kuvattuna on yhteisön järjestyksen ylläpitäminen, asukkaiden arjen toiminnoissa tukeminen ja yleinen psyko-sosiaalinen tuki. Raporttien perusteella arjessa eniten työllistävien teemojen joukossa ovat järjestyksenvalvonta, ovien avaaminen, palveluohjaus, lääkityksistä huolehtiminen, taloudellisten tukien hakemiseen liittyvien lomakkeiden täyttämisen auttaminen ja niin edelleen.

27.10.07: "Seppo kotiutui baarista klo 03.10. Pyysi oven avausta, avaimet löytyivät asunnosta."

Toimenkuvaan kuuluu, että asukkaat itse määrittelevät tuen tarpeensa henkilökunnan näkemyksistä riippumatta. Apua pyydetään niihin arjen käytännöllisiin asioihin, jotka asukkaita kulloinkin vaivaavat.

04.07.07: "Muuten rauhallinen yö, paitsi ne pakolliset tupakan ja tulitikkujen pummaamiset."

Sosiaaliohjaajien lisäksi Sällikodissa työskentelee päivävuorossa sairaanhoitaja ja hankevastaava. Haastattelujen mukaan sairaanhoitajalle ei Sällikodin kokoi-

sessä yksikössä riitä oman koulutuksensa mukaisia tehtäviä, joten käytännössä sairaanhoitaja tekee oman terveyden vaalimiseen ja sairauksien hoitamiseen liittyvien tehtävänsä ohella kaikkia ohjaajien tehtäviä. Ohjaajat joutuvat puolestaan ottamaan osaa terveydenhoitotehtäviin, apua saatetaan tarvita ajasta riippumatta.

11.06.07: [Sallin] "Saija soitti klo 22.55 että häntä on puukotettu jalkaan. Ilmoitin kortteliyökölle. Tarkistin haavan, ei aihetta ambulanssiin, pieni naarmu ainoastaan, eikä silmämääräisesti näyttänyt puukonhaavalta. Saija sanoi myös saaneensa iskuja ja potkuja päähänsä. Puhdistin haavan kortteliyökön tuomilla ensiaputarvikkeilla jotenkuten, veri oli kuivunut joten ollut hetken jalassa ennen soittoa meille."

Suuri osa Sällikodin työntekijöiden työstä on läsnäoloa asukkaiden arjessa. Vuorovaikutus usean promillen humalassa olevien asukkaiden kanssa ei työntekijän näkökulmasta kuitenkaan aina ole välttämättä kovin hedelmällistä. Työntekijöiden suhtautuminen kanssakäymiseen asukkaiden kanssa vaihtelee suuresti. Toisille työntekijöistä vuorovaikutus on luonteva ja itsestään selvä osa työnkuvaa, kun toisille kaikinainen kanssakäyminen on vastenmielistä "seuraneidin" työtä. Kanssakäymiseen suhtautumisen signaalina toimii toimiston ovi, joka osalla työntekijöistä on lähes aina lukossa ja osalla lähes aina auki. Asukkaat tiedostavat ovisignaalin merkityksen, ja kertovat, että huomattessaan oven olevan kiinni ja lukossa eivät "häiritse" työntekijöitä, mikäli tarve ei ole erityisen akuutti. Asukkaat tuntuvat arvostavan eniten helposti lähestyttäviä työntekijöitä. Relevantti kysymys kuuluu, kuinka tukipalvelut toimivat, kun ovi on lukossa ja asukkaat eivät halua "häiritä" työntekijää. Aina keskustelu ei kuitenkaan edes työntekijän tahdosta huolimatta ota onnistuakseen, kun asukkaiden päihtymystilasta estää mielekkään kommunikaation.

12.07.07: "Sällillä olisi ollut jotain asiaa, mutta parhaalla tahdollakaan en saanut selvää, mitä."

Heinäkuussa 2007 jokaiselle Sällikodin asukkaalle määriteltiin oma vastuutyöntekijä. Asukkaat jaettiin suurin piirtein tasan kaikkien työntekijöiden kesken, sairaanhoitajaa lukuun ottamatta. Tarkoitus oli, että jokainen työntekijä ottaa "omien asukkaidensa" asiat ja tilanteen muita syvällisemmin hoitaakseen. Kysyttäessä järjestelmän toimivuudesta keväällä 2009 kaikki haastateltavat totesivat, että "mitään ei ole tapahtunut" eikä koko oma-asukas-järjestelyllä ole juurikaan

merkitystä. Järjestelyn toimivuuden suurimmaksi esteeksi nimettiin vuorotyökentely ja tästä seuraava oman työntekijän läsnäolon katkonaisuus. Kunkin yksittäisen asukkaan asioita on hoidettava silloin, kun asukas apua kaipaa, eikä vain silloin, kun hänen oma työntekijänsä sattuu olemaan työvuorossa.

4.5.1 Palveluohjaus

Merkittävä osa henkilökunnan tarjoamasta tuesta on asukkaiden ohjaamista, auttamista ja saattamista Sällikodin ulkopuolisiin palveluihin.

12.06.07: "Sälli tuli toimistolle valittamaan kipeää kurkkuaan ja pelkää lääkäriin menoa, koska epäilee saavansa sieltä kuolemantuomion. Yhtäkaikki tulimme siihen lopputulokseen, että lääkäriissäkäynti voisi silti olla paikallaan. Sovimme, että huomenna Sälli ilmestyy toimistolle kahdeksan aikaan aamulla ja sairaanhoitaja tilaa hänelle lääkäriin ajan."

Raporteista ilmenee, kuinka tärkeitä sosiaalialan työntekijöille on asukkaiden elämän ja palveluverkoston läpikotainen tuntemus. Tukien varassa elävän päihdeongelmaisen asukaskunnan tärkeimmät usein toistuvat asiointipaikat ovat sosiaalitoimi, terveystoimi, päihdehuolto ja Kansaneläkelaitos. Työntekijöistä riippumattomista syistä palveluohjaukseen ei aina tuota toivottua tulosta.

04.12.07: "Jartsan kanssa taas keskusteltu tutkimusten tärkeydestä, hengenahdistus uusi oire, ja kerroin että sekin on syy hakeutua tutkimuksiin ja hoitoon mahdollisimman nopeasti. Ymmärsi asian kyllä, mutta sanoo, ettei osaa olla selvin päin sitä vaadittavaa aikaa."

Palveluohjauksen merkittävin este vaikuttaa olevan asukkaiden päihteiden käyttö. Asukkaat ovat usein sellaisessa kunnossa, että asiointipäivät joko unohtuvat täysin tai asukkaan kunto ei mahdollista asiointia.

4.6 Arki

Henkilökunnan mukaan Sällikodin yhteisön arjen kulku jaksottuu pitkälti vuorokauden rytmin ja asukkaiden rahapäivien mukaan. Rauhalliset jaksot ajoittuvat aamuihin ja aamupäiviin kuun niihin jaksoihin, kun eläkkeitä tai muita asukkaita yhdistäviä etuuksia ei ole maksussa.

09.09.07: "Ilta todella rauhallinen. Välillä joku miehistä hipsuttelee tupakille tai siivoilee, muutoin ei juuri liikehdintää."

Rauhattomat hetket vastaavasti ajoittuvat iltoihin ja jaksoihin, kun etuudet ovat maksussa. Myös kansalliset juhlapyhät rytmittävät monin muin tavoin työläisyhteiskunnan ajankulusta tipahtaneita asukkaita. Normiväestön tavoin juhlat vieteen aina kun kalenteri niin lupaa.

24.09.07: "Humalatilaa ja häsläystä ilmassa taas parin suhteellisen rauhallisen illan jälkeen. Repe seilaa litran lekan kanssa neloskerroksessa, kehoitin pistämään pulloon poveen ja menemään huoneeseensa. Luonnollisestikaan tällä kehoituksella ei vaikutusta [...] tässä tilanteessa vaan hetken kuluttua [...] seilailevat yhteistilassa, ja välillä Jokke änkee ja tunkee taas toimistoon. Paukuttaa nyrkillä toimiston ovea ja hilluu muutenkin edustalla. Tupakka palaa yms. yms. Välillä paukuttaa oveen jopa omaa päätä!!! Juuso vähän ajan päästä takaisin toimiston ovella sekoilemassa, [...], pyysin palaamaan asiaan aamulla. Suljimme oven ja miehet jatkavat kannipölinää ja [...] saarijupinoitaan oven toisella puolella. Taukoamatta."

Normiväestön tavoin juhlien välit vietetään arjen askareiden parissa. Useimpina päivinä Sällikoti vaikuttaa satunnaisesta vierailijasta aivan tavalliselta kerrostalolta. Vain yhteistilojen olemassaolo ja rakennuksen sisustusarkkitehtuuri kieltävät muusta. Yhteistä arkea rytmittävät päivittäin järjestettävä kahvitaukio ja aina keskiviikkoisin asukaskokouksen yhteydessä tarjottava lounas.

20.09.07: "Kohta juutiinkin sitten isommalla porukalla Pepen keittämät kahvit ja syötiin Topin tarjoamat pullat. Muutenkin asukkaat ovat viihtyneet yhteistilassa."

Tutkijan oma havainnointi ja kaikki arvioinnin yhteydessä haastatellut asukkaat, työntekijät, sidosryhmien edustaja vahvistavat, että asumisen jatkuessa arki Sällikodissa on hankkeen edetessä merkittäväällä tavalla rauhoittunut. Kun Sällikodin alkuaikoja voi havainnoinnin perusteella kuvailla kaoottiseksi, vaikuttaa nykyinen arki Sällikodissa jopa seesteiseltä. Kuten alkuaikoinakin, tilanteet kuitenkin vaihtelevat. Pienessä yhteisössä muutama vahvassa nousuhumalassa oleva aikuinen mies saa koko talon helposti täysin sekaisin. Arjen rauhoittuminen sinänsä lupaa hyvää prosessin etenemisen kannalta. Jopa keväällä 2007 vielä kovin epäileväisesti suhtautuneet työntekijät ovat alkaneet uskoa hankkeen vaikuttavuuteen. Keväällä 2009 kaikki työntekijät totesivat paikan rauhoittuneen siinä määrin, että asukkaiden eteneminen kevyesti tuettuun itsenäiseen asumiseen näyttää mahdolliselta. Yövuoron lakkauttamiseen jo talvella 2009–2010 työntekijät suhtautuvat kuitenkin edelleen epäillen. Myös sidosryhmähaas-

tatteluissa nousee esille hankkeen yllättäväkin eteneminen. Eräs kymmeniä vuosia kuntouttavissa päihdepalveluissa työskennellyt haastateltava kertoo pyörtäneensä täysin katsantokantansa. Asumisen onnistuminen ja jatkuvuus ei edellytä absoluuttista raittiutta.

4.6.1 Siisteys ja hygienia

Pitkään kadulla tai muuten ilman asuntoa eläneille ihmiselle seinien sisäpuolinen siisteys ei ole itsestäänselvyys. Sällikodissa asukkaiden taidot ja kyky vastata henkilökohtaisesta hygieniastaan ja oman asuntonsa siisteydestä vaihtelevat suuresti. Osa asukkaista on sisustanut asuntonsa kodikseen huonekaluineen, televisioineen, kasveineen ja kukkasineen. Näille asukkaille siivoaminen ja kodista huolehtiminen ovat arkista ja rutiininomaista toimintaa.

08.08.07: "Kalevi pyysi, että hänen ollessaan useampia päiviä pois joku kävisi hänen kukkansa kastelemassa."

Osalla asukkaista kalustuksen muodostavat edelleenkin vain sänky ja patja. Säännöllisen siivoamisen tekemättä jättäminen pakottaa henkilökunnan ottamaan osaa puhtaanapitoon.

14.11.08: "Aloitin Ilpon huoneen siivousoperaation ja sain kerättyä 12 jätessäkillistä roinaa vain lattialta ja ros kiin. Paha haju jäi nenään. Oli ihan pakko käydä suihkussa."

Työ pyritään tekemään aina yhdessä asiakkaan kanssa ja tavoite on, että ennen pitkää asukas ottaa itse vastuun asuntonsa siisteydestä. Sällikodissa asukkaiden käytössä on pesutupa ja yhteiskäyttöön on hankittu muutama imuri. Talo tarjoaa tarvittaessa myös pesu- ja pyykinpesuaineet.

Monien kohdalla siisteyden ja hygienian ongelmissa kysymys on jatkuvan alkoholikäytön aiheuttamasta prioriteettien vinoumasta. Asunto pysyy siistinä ja vaatteet puhtaina juomattomina jaksoina, mutta juomisen yltyessä ja jatkuessa pidempään siivoaminen ja hygienia unohtuvat. Myös diagnosoiduilla tai diagnosioimattomilla mielenterveyden ongelmilla saattaa olla vaikutusta.

30.03.08: "Käytiinpä sitten katsomassa Ilpoa ja huonettaan.. juu ei. Aivan karmeassa kunnossa on edelleen. Yritin puhua asiasta, mutta Ilpo ei oikein intoutunut

keskustelemaan. Sanoi vaan, että heittääkää sitten pihalle. Yritettiin selittää, ettei siitä ole kysymys, mutta tilanne ei voi jatkua näin. Asunto ei voi olla tuossa kunnossa enää. Mikä nyt neuvoksi? Ei ole järkeä enää Ilpon puolestakaan siivota. Olisiko ehkä tarve tarkistaa lääkitys tai jotain?"

4.7 Turvallisuus

Monien Sällikodin asukkaiden kaduilla vietettyyn elämään ja kulttuuriin kuuluu asioiden ja ongelmien ratkomisen väkivalloin. Henkilökunnalle miesten ääri-maskuliininen tapa ratkoa konflikteja aiheuttaa turvattomuudentunteita. Sällikotihankkeessa asukkaiden ja työntekijöiden turvallisuuden takaamiseen on panostettu paljon, mutta tästä huolimatta turvattomuus on osa sosiaaliohjaajien asukkaiden keskuudessa tekemää työtä.

Eräs lähes kaikkia työntekijöitä haastatteluissa keväällä 2007 yhdistänyt tekijä oli Sällikodin yleinen ja erityisesti yksin tehtävän yövuoron turvattomuus, joihin tuolloin toivottiin pikaista parannusta. Osa työntekijöistä ilmoitti harkitsevansa työsuhteen päättämistä, ellei turvallisuustilanne parane. Aloittamisen jälkeen oli jo tehty joitain muutoksia, kuten valvontakameroiden lisääminen toimiston oven ulkopuolelle. Johtuen tilojen aikaisemmasta käyttötarkoituksesta, henkilökunnan tiloissa ei ollut muun muassa hätäpoistumistietä. Sällikodilla oli sopimus vartiointiliikkeen kanssa, jotka kävivätkin talossa viisikin kertaa yön aikana. Mahdollisissa vaara- ja uhkatilanteissa henkilökuntaa oli ohjeistettu hälyttämään mukana kannettavalla hälytysnapilla aina ensin vartija. Vartiointiyrityksen lisäksi Sällikodissa kävi muutaman kerran yössä Diakonissalaitoksen koko korttelin öitä valvova kortteliyökkö. Sällikodin henkilökunnalla oli käytettävissään kortteliyökön puhelinnumero, johon uhkatilanteen kohdatessa saattoi soittaa. Usein vartijan tai yököön saapuminen kuitenkin kesti niin kauan, että tämän vihdoinkin saapessa vaaratilanne oli jo ohi. Käytännössä työntekijöiden tuli usein yksin selvitä haastavista ja vaarallisistakin tilanteista.

Kaikista varokeinoista huolimatta työntekijät kokivat olonsa turvattomiksi, erityisesti naiset ja erityisesti öisin. Turvallisuusongelmaa yritettiin ratkoa muun muassa työvuorojärjestelyillä. Eniten turvallisuudestaan huolissaan olevat työnteki-

jät siirtyivät tekemään vain aamu- ja iltavuoroja, ja yövuoroja varten palkattiin työntekijä, jolle yövuorojen tekeminen sopi paremmin.

Uhka- ja vaaratilanteita Sällikodissa on edelleen silloin tällöin, mutta mitään todella vakavia väkivaltatilanteita ei ole tapahtunut. Eri laatusista mielenterveyden ongelmista kärsivät asukkaat saattavat päihtyneenä olla arvaamattomia, ja vuorovaikutustilanteiden muuntuminen väkivaltaisiksi on jossain määrin asia, jota ei voi ennakoida. Haastattelujen ja havainnoinnin perusteella kysymys ei kuitenkaan ole vain ja ainoastaan asukkaiden väkivaltaisuudesta sinänsä, myös henkilökunnan tavalla toimia vuorovaikutustilanteissa on erittäin suuri merkitys. Provokatiivinen ja ylimielinen käyttäytyminen altistavat tällä tavoin käyttäytyvät henkilökunnan jäsenet muita useammin uhkatilanteille, ja toisaalta ystävällisempi ja luottamuksellinen suhde asukkaisiin vaikuttaa olevan turvallisuuden varmin tae. Työntekijöihin kohdistuvaa väkivaltaisuutta ei voi missään tilanteissa hyväksyä, mutta on todettava, että kaikki korkeasti koulutetutkaan työntekijät eivät vaikuta olevan täysin tietoisia oman toimintansa merkityksestä vuorovaikutustilanteiden toisena osapuolena.

4.7.1 Vieraat turvallisuusriskinä

Omien asukkaiden aiheuttamien tilanteiden sijasta merkittävin turvallisuusriski Sällikodissa alkuaikoina olivat talon ulkopuolisten henkilöiden aiheuttamat tilanteet. Tieto Sällikodin avautumisesta ja liberaalista suhtautumisesta alkoholin käyttöön liikkui kaduilla ja monet halusivat päästä muuttamaan sisään – vaikka väkisin. Pääosa vierailijoista saapui taloon asukkaiden kutsumina. Vierailijoilta puuttui kuitenkin usein käsitys siitä, koska vierailu on päättynyt.

23.10.07: "Timonen soittaa ja pyytää meitä tulemaan vartijoiden kanssa poistamaan hänen vieraansa."

Hyvin pian toiminnan aloittamisen jälkeen kävi selväksi, että talon sääntöihin sitoutumattomat vierailijat ovat suuri turvallisuusriski, niin asukkaille kuin työntekijöillekin.

30.09.07: "Talo vuotaa edelleen kuin seula. Syksyn ja talven tulessa olisi syytä olla valmiuksia ja keinoja millä kohdata ongelmat. Sällikodin asukkaita on ryöstetty, uh-

kailtu ja pahoinpidelty asunnoissaan. Miehet eivät puhu, koska liikkuvat myös kadulla, ja kaikkihan tietävät miten "vasikoita" kohdellaan."

Suurin osa ongelmista ajoittui yöaikaan, ja juuri öisin Sällikodissa oli vähiten henkilökuntaa paikalla. Useiden ja jatkuvasti toistuvien ongelmatilanteiden jälkeen asukaskokouksessa päädyttiin kieltämään vierailut täysin. Kielto oli voimassa parin kuukauden ajan. Täysikielto kumottiin jonkin ajan kuluttua, mutta samaa sukupuolta olevien yölliset vierailut ovat edelleen kiellettyjä. Sekä asukkaat että työntekijät ovat säännön tarpeellisuudesta yksimielisiä.

Kaikki vieraat eivät Sällikodissa ole epätoivottuja, päinvastoin. Vaikka monilla asukkaista ei ole ketään, osalla on lähisukulaisiin olemassa toimivat yhteydet. Sukulaiset ja tuttavat vierailevat talossa säännöllisesti, mutta karvaita pettymyksiäkin rakkaat sukulaissuhteet tuottavat.

09.11.08: "Kyllä on työntekijäduolla paha mieli Jarmo Kälviän puolesta. Mies on odottanut koko päivän tytärtään isänpäiväkäynnille. Jarmo on siivonnut ja ostanut kääretorttua yms. Klo 16 mennessä ei ole vierailta käynyt. Annoimme sitten Jaanan kanssa Jarmolle halit."

5 Toiminnan arviointi sisäisten kriteerien perusteella

Tässä luvussa käsitellään evaluaation erityiskohteiksi nostettavat pääteemat. Teemat on nostettu esille hankkeen suunnitteluvaiheessa julkilausutuista ja johdon haastatteluissa mainitsemista hankkeelle asetetuista tavoitteista ja hankkeen kohdalla erityisen innovatiivisiksi mainituista toimintatavoista. Sällikodin toimintaa arvioidaan laadullisin menetelmin näiden hankkeen itse määrittelemi- en sisäisten kriteerien kautta.

Sällikodin on eri yhteyksissä määritelty olevan kokeellinen projektiluonteinen hanke, jossa pyritään luomaan uusia toimintamalleja vaikeasti asutettavien pitkäaikaisasunnottomien asuttamiseksi. Hankkeen lähtökohdissa ja hankkeesta vastaavien henkilöiden haastatteluissa esittämän näkemyksen mukaan Sällikoti on innovatiivinen kokonaiskonsepti, jonka tärkeimmät aikaisemmista vastaavista yksiköistä eroavat ja hankkeessa yhdessä esiintyvät elementit ovat:

- 1. Asumisen jatkuvuuden ja yksityisyyden takaava vuokrasopimusperusteisuus*
- 2. Asukkaiden osallisuus ja toiminnallinen yhteisöllisyys*
- 3. Työntekijöiden "tapa tehdä töitä" eli pyrkimys tuen vähentämiseen*
- 4. Päihteiden käytön salliminen*

Teemat eivät sinänsä ole uusia, ja yksiköitä, joissa esimerkiksi päihteettömyysvaatimusta ei ole, on ollut aikaisemminkin. Hankkeen innovaatioksi on esitetty mainittujen teemojen esiintymistä tietynlaatuise- na yhtenä kokonaiskonseptina. Nämä neljä teemaa nostetaan tässä väliraportin viidennessä luvussa tarkemman tarkastelun kohteeksi niin, että neljäs eli päihteiden käytön salliminen liitetään osaksi ensimmäistä teemaa, vuokrasopimusperusteista asumista. Modernissa yhteiskunnassa omaan yksityisyyteen vuokrasopimusperusteisessa asumisessa kuuluu myös oikeus nauttia päihteitä, mikäli toiminnasta ei aiheudu naapurustolle kohtuutonta haittaa.

5.1 Vuokrasopimusperusteisuus

Sällikodin ensimmäinen julkilausuttu toimintaperiaate on, että asukkaiden kanssa solmitaan normaali juridisesti sitova vuokrasopimus. Vuokrasopimuksen tar-

koituksena on taata paitsi asumisen jatkuvuus myös asukkaan oikeus yksityisyyteen omassa asunnossaan. Asuntojen vuokraamiseen liittyvässä lainsäädännössä on myös määritelty joitain vuokralaisen ja vuokranantajan velvollisuuksia ja oikeuksia, joiden toteutumiseen Sällikodissa otetaan arvioinnissa myös kantaa. Evaluaatio tarkemman tarkastelun kohteeksi nostetaan ensimmäisestä teemasta kysymys:

1. Kuinka asukkaiden oikeudet, velvollisuudet ja yksityisyys toteutuvat Sällikodin vuokrasopimusperusteisessa asumisessa?

Suomessa käydään pitkäaikaisasunnottomuuden vähentämishjelman puitteissa parhaillaan läpi paradigmanmuutosta, jossa entiset majoitus- ja ravitsemusliikkeistä asetetun lain mukaiset asuntolat muuntuvat vuokrasopimusperusteiseksi asumiseksi. Sällikoti on eräs asunnottomille kohdennetusta asumisyksiköistä, jossa vuokrasopimukset on otettu käyttöön. Sällikodin vuokrasopimukset ovat voimassa toistaiseksi, ja sopimus määrittelee sekä vuokranantajan että asukkaiden oikeudet ja velvollisuudet huoneenvuokralain mukaisiksi. Kuten edellä ilmenee, pitkään asunnottomina eläneiden vaikeasti päihdeongelmaisten yksilöiden asumisen kohdalla vuokralainsäädännön määrittelemiä oikeuksia ja velvollisuuksia joudutaan kuitenkin tulkitsemaan varsin väljästi.

Asumisen normaaliusperiaate pitää Sällikodissa sisällään lähestulkoon yleiset kansalaisen oikeudet ja velvollisuudet. Asukkaat muun muassa kulkevat omilla avaimillaan omien aikataulujensa mukaisesti, vastaavat itse vuokransa maksamisesta ja asuntolatoiminnasta poiketen, asukkaiden päihteiden käyttöä ei rajoiteta. Joitain rajoituksiakin kuitenkin on.

Merkittävin ei-lakiperusteinen toiminnanrajoite Sällikodissa on alusta lähtien voimassa ollut sellaisten yövierailuiden kieltö, joissa kyse ei ole parisuhteesta. Vierailukieltö astuu voimaan iltaisin kello 21.00. Kiellosta huolimatta – erityisesti alkuaikoina – yhteisön ongelmana ovat olleet toistuvat vieraiden aiheuttamat levottomuudet ja häiriöt.

11.09.07: "Alakerran oven eteen sammunut mies, joka aiemminkin tavattu Sällikodista seilaamassa. Soitimme poliisit, mutta eivät saapuneet miestä noutamaan tunnin kuluessa. Ovesta pyrkimässä sisään myös Kalle-niminen henkilö jonkun naisen kanssa. Eivät ottaneet kuuleviin korviinsa selitystä vierailukäytänteistä, vaan yrittivät luikahtaa jokaisen sisälle tulevan matkassa sisään ja sammunutkin alkoi heräilemään. Tilasimme vartijan poistamaan koko kolmikon."

Alkuaikoina ongelmia oli siinä määrin, että asukaskokouksessa päädyttiin yhdessä tuumin kieltämään kaikki vierailut, kellonajasta ja sukupuolesta riippumatta. Totaalinen vierailukiello oli voimassa pari kuukautta, jonka jälkeen vierailut päiväaikaan ja vastakkaista sukupuolta olevien vierailut myös yöaikaan ovat olleet sallittuja. Haastatteluissa kaikki ovat olleet asiasta yksimielisiä, miespuolisten yövieraiden rajoittaminen on välttämätöntä edes jonkinlaisen asumis- ja yörauhan ylläpitämiseksi. Sääntö ei kuitenkaan ole poikkeukseton, mutta erityistapauksiin edellytetään työntekijöiden hyväksyntä. Säännön soveltamisessa otetaan tarvittaessa asianmukaisesti huomioon myös miesten seksuaalinen suuntautuneisuus.

Toinen ei-lakiperusteinen, mutta yleisesti vuokranantajan oikeudeksi hyväksytty rajoite on Sällikodissa lähinnä turvallisuussyistä säädetty tupakointikielto. Sällikodin asunnoissa ei saa tupakoida. Käytännössä vaikuttaa kuitenkin siltä, että kiellolla ei juurikaan ole merkitystä.

22.07.07: "Kolmosen käytävällä leijui sankka tupakansavu, joka peräisin ko. herran huoneesta, missä muuten ilmeisesti yöpyy useampikin henkilö, ainakin lattialla olevista patjoista päätellen."

Tupakointikiellon kompensatioksi on asukkaille osoitettu yhteisistä tiloista erilliset tupakointipaikat. Asukkaat vaikuttavat kuitenkin tupakoivan huoneissa mielensä mukaan, eikä henkilökunnalla ole juurikaan keinoja asiantilan muuttamiseksi. Yhtä lukuun ottamatta kaikki talon asukkaat tupakoivat. Haastatteluissa kaikki myöntävät suoraan tupakoivansa myös huoneessaan. Asiaa perustellaan täysi-ikäisyydellä ja kansalaisten yleisillä oikeuksilla. Muutamaa pientä tulipalon alkua lukuun ottamatta tilanteista on selviydytty säikähdyksellä.

Vuokrasopimuksen olemassaolo synnyttää mielenkiintoisia ilmiöitä. Vuokranmaksamiseen vedoten asukkaat peräänkuuluttavat työntekijöiltä rahoilleen vas-

tinetta. Erityisesti VVA:n toiminnassa mukana ennen Sällikotia olleiden ja yksikön perustamiseen osaa ottaneiden asukkaiden näkökulmasta työntekijät ovat heillä töissä. Raporttien ja kevään 2007 haastattelujen perusteella hankkeen alkuaikoina asukkaiden ja työntekijöiden välinen vuorovaikutus oli merkittävän usein yhteisön hierarkian koeistamista ja rakentamista. Tullessaan omasta näkökulmastaan väärin kohdelluiksi asukkaat uhkasivat työntekijöitä irtisanomisella, perustellen valtaansa asemallaan heidän työnantajanaan. Kevään 2009 haastattelujen mukaan yhteisön hierarkkinen rakenne on asettunut, ja suurimman osan ajasta kaikki ymmärtävät oman asemansa Sällikoti-yhteisössä. Työntekijöiden mukaan asukkaiden kunnioitus työntekijöitä kohtaan on asumisen edetessä parantunut. Samaa kertovat asukkaat työntekijöiden suhtautumisesta asukkaisiin. Oleminen on "korrektimpaa" ja kaikki "pyrkivät käyttäytymään hyvin". Yhteisö rakentuu julkilausutulle ja arkiselle yhdenvertaisuudelle, mutta kaikki yhteisön jäsenet toki tunnistavat työntekijöiden ja asukkaiden välisen valta-asetelman.

5.1.1 Yksityisyys

Sällikodissa pyritään suunnitelmien mukaan kunnioittamaan vuokralain asukaille takaamaa oikeutta yksityisyyteen. Käytännön tasolla normiasumisen ta-soinen yksityisyys vaikuttaa varsin hankalalta toteuttaa. Asukkaat ovat erityislaatuista, jolloin yleinen turvallisuus, terveellisyys ja viihtyvyys edellyttävät yksityisyyden suojan käytäntölähtöistä kaventamista. Jo lähtökohtaisesti se, että talossa on asukkaiden toimintaa tarkkailevia työntekijöitä, erottaa toiminnan normiasumisesta. Yksityisyyden suojan kavennukset ovat työntekijöiden mukaan välttämättömyyksiä, jotka perustuvat Sällikodin asukkaiden ja yhteisön turvallisuuden takaamiseen. Asukaskokouksissa on esimerkiksi sovittu, että työntekijät pitävät asukkaiden näkemisestä kirjaa. Edelleen on sovittu, että mikäli asukasta ei ole näkynyt kolmeen vuorokauteen, käyvät työntekijät tarkistamassa asiakkaan huoneesta, onko kaikki hyvin. Käytäntöön ryhdyttiin hankkeen alkuaikoina ensimmäisen kuolemantapauksen jälkeen, kun asukas ennätti ennen löytymistään olla huoneessaan kuolleena useita vuorokausia. Useimmiten huoli on turha, ja tällöin asukkaat pitävätkin tiukasti kiinni yksityisyydensuojastaan.

05.04.08: "Jokinen ei avaa koputuksesta huolimatta oveaan, joten menin avaimella sisälle. Nosti hirveän metelin ja sain kuulla kunniani."

Käynneillään huoneissa työntekijät tulevat samalla havainnoineeksi asunnon yleisen kunnon ja siisteyden.

09.08.08: "Kurkistin Karttusen huoneeseen, kun miestä ei ole näkynyt aikoihin. Huone jonkun verran sotkuinen, mutta miehestä ei jälkeäkään."

Paloturvallisuus, terveysnormit ja yleinen viihtyvyys edellyttävät, että asuntojen siisteydestä pidetään huolta. Monien asukkaiden kohdalla siisteyden ylläpitäminen vaatii työntekijöiltä erityishuomiota.

09.08.07: "Sällin huoneesta tulee NIIIIIN karmivan tyrmäävä paha haju, että pyörytä meinaa, kun tulee ulkoa sisälle. Kehotin heti aamusta viemään haisevia roskiaan ulos, jotta täällä pystyisi olemaan. Häipyi huoneeseensa vastaamatta mitään."

Yksityisyydensuojan yleisissä määritelmissä ja tuetussa asumisessa on yleisellä tasolla joitain perustavanlaatuisesti keskenään ristiriitaisia elementtejä. Asumisyksiköissä yksityisyydensuojan kavennuksia perustellaan muun muassa turvallisuudella, siisteydellä ja viihtyisyydellä, jolloin tuetussa asumisessa asukkaiden yksityisyys omissa kodeissaan on henkilökunnan tilannekohtaisten arvioiden varassa. Tiukasti lakia tulkiten asukkaiden yksityisyyttä loukataan Sällikodissa toistuvasti. Työntekijänäkökulman huomioiden ja arkijärjellä ajatellen ei vaihtoehtoja juuri ole. Sällikodin tapauksessa alustava suunnitelma oli, että asumisen ehdoista tehdään vuokrasopimuksen lisäksi erillinen sopimus. Erillisessä sopimuksessa voitaisiin periaatteessa määritellä esimerkiksi reunaehdot ja perusteet työntekijöiden oikeuksille yksityisyyden kaventamiseen. Tällaista sopimusta ei Sällikodin asukkaiden kanssa ole solmittu. Käytäntöjen kirjaaminen sopimukseen helpottaisi työntekijöiden arkea ja vähentäisi yksityisyydensuojan kaventamiseen liittyviä konflikteja.

5.1.2 Asumisen jatkuvuus

Ensimmäisessä vaiheessa keväällä 2007 sisään muuttaneista 25 asukkaasta valtaosa asuu Sällikodissa edelleen. Uuteen rakennukseen siirtymisen myötä kasvanut asukasmäärä on nykyisin 28. Asukasvaihtuvuutta on ollut jonkin verran. Keväällä 2007 asunnon saaneista asukkaista yksi ei käytännössä koskaan muuttanut sisään, ja paikka annettiin pian toiselle. Yksi alkuperäisistä asukkaista on iän ja huonokuntoisuuden vuoksi ohjattu asumaan vahvemmin tuettuun vanhusten palveluasumisyksikköön. Yksi asumisensa erittäin vaikeaksi kokenut

asukas muutti pitkällisen prosessin päätöksensä oma-aloitteisesti pois. Asukkaalle järjestettiin henkilökunnan toimesta paikka tälle mahdollisesti paremmin soveltuvasta asumisyksiköstä. Sällikodin alkuperäisistä asukkaista viisi on kuollut ensimmäisen kahden vuoden aikana.

Vain yksi Sällikodin alkuperäisistä asukkaista on joutunut muuttamaan pois vasten tahtoaan. Asukkaan vuokrasuhde irtisanottiin asianmukaisesti annettujen varoitusten jälkeen. Irtisanomisen perusteena oli toistuva väkivaltainen käyttäytyminen sekä muita asukkaita että työntekijöitä kohtaan. Työntekijöiden ja asukkaiden yksimielisesti jakama näkemys on, että väkivaltaisuuteen raja on vedettävä. Väkivaltaa talossa toki on edelleen, mutta kyseisessä tapauksessa mitta-kaava oli eri luokkaa. Lisäksi erona oli väkivaltaisuuden kohdentuminen työntekijöihin. Edes asunto ensin -periaatteen nimissä on vaikea kulkea tämän rajan yli. Päihteiden käytön hyväksyvissä asumisyksiköissä vaikea asutettavuus onkin usein juuri väkivaltaisuuden synonyymi. Kuinka ja minne pitäisi asuttaa kroonisesti väkivaltaiset yksilöt?

Vuoden 2009 haastatteluissa vaikuttaa jo siltä, että asukkaat suhtautuvat luottavaisesti asumisensa jatkuvuuteen. Keväällä 2007 henkilökunnan ja asukkaiden välisten konfliktitilanteiden jälkeen joillakin asukkailla oli tapa saapua aamulla toimistolla omaisuus mukanaan luovuttaakseen avaimet henkilökunnalle, aikomuksena etsiä uusi majapaikka seuraavaksi yöksi. Asukkaat olivat tottuneet malliin, jossa häiriökäyttäytymistä seuraa aina häätö. Asukkaat olivat tuolloin ihmeissään, kun Sällikodissa näin ei sitten tapahtunutkaan.

Vuokrasopimusperusteisuus luo asukkaille toisaalta turvan asumisen jatkuvuudesta, mutta osalle asukkaista vuokrasopimus vaikuttaa synnyttävän jokseenkin kyseenalaista itsetuntoa.

24.09.07: "Reijon huoneessa sen sijaan musiikki pauhasi täysillä ja ovi oli auki käytävälle. Kun kävimme vartijan kanssa sanomassa, käski meidän painua vittuun ja pauskasi oven kiinni. Palasi sitten käytävälle, jossa esitti tanssi- ja lauluperformanssin aiheesta 'minä maksan perkele vuokraa'."

Edellisen lukeneena on helppo ymmärtää, että uloskirjaamisen kulttuurin aikaisemmissa työsuhteissa omaksuneille työntekijöille vuokrasopimuksen olemassaolo ja häätöinstrumentin puute aiheuttaa ammatillisia turhaumia.

30.08.08: "Onko olemassa mitään sanktiota tai varoitusta tai uhkaa, että asukkaan asuminen saattaisi talossa kyseenalaistua, kun näitä avaimia näin estottomasti ja ilmeisesti vailla minkäänlaisten seurausten pelkoa lainaillaan? Mielestäni pitäisi kuitenkin olla edes jokin sanktion uhka. Selvästi huomaa, että ihmiset täällä ovat jo ajat sitten oppineet, ettei puheistamme tarvitse juurikaan välittää."

Vuokrasopimusperusteisuus sinänsä ei estä esimerkiksi häiritsevästi käyttäytyvien asiakkaiden vuokrasuhteen irtisanomista. Asianmukaisesti annettujen varoitusten jälkeen yksipuolisen häätöprosessin vireille laittaminen ja toimeenpano kestävät Helsingissä vain hieman yli kuukauden¹⁹. Mikäli Sällikodissa todella sovellettaisiin yleisiä vuokratalojen järjestyssääntöjä, ei monikaan nykyisistä asukkaista asuisi talossa. Vuokrasopimusperusteisuus ei häätöjä kuitenkaan estä, vaan hätöinstrumentin käyttämisen sanktiona estää hankkeen peruslähdekohta asuttaa vaikeastikin asutettavat yksilöt asumista tukien – lähes keinolla millä hyvänsä. Tämä merkitsee käytännössä monien hankalien ilmiöiden sormien läpi katsomista. Vuokrasopimuksen merkitys asunto ensin -periaatteessa on symbolinen, jolla on vaikutuksia lähinnä asukkaiden statukseen ja taloudellisiin etuuksiin. Asumisen jatkuvuus Sällikodin asukkaiden kaltaisten vuokralaisten ja Sällikodin kaltaisten yksiköiden tapauksessa on edelleen riippuvainen vain ja ainoastaan vuokranantajien ja palvelutarjoajien hyväntahtoisuudesta. Tässä mielessä suurta eroa asuntoloihin ei ole, kyse on ihmisten päätöksestä kasvat-
taa asumiseen liittyvien ongelmien toleranssia ja irtisanomisen sijasta sietää, ymmärtää ja pyrkiä tukemaan asukkaita mahdollisimman itsenäiseen ja harmoniseen elämään. Sällikodin joidenkin asukkaiden mielestä olisikin syytä mieluummin puhua "säälkodista".

Haastateltavat asukkaat puhuvat talosta kotinaan ja useimmat näkevät mielellään asuvansa siellä kauan, jopa loppuelämänsä. Kaikille asukkaille Sällikoti ei kuitenkaan ole unelmien täyttymys. Sällikotiasumisen huonoina puolina kaikki asukkaat näkevät yksimielisesti talon levottomuuden ja korkeat vuokrat. Talon levottomuus vaivaa asukkaita, ja moni kaipailee selvinä kausinaan Sällikotia

normaalimpaa asumismuotoa. Täsmäntävien kysymysten jälkeen useimmat kuitenkin jatkavat, että eivät Sällikodin negatiivisista piirteistä huolimatta haluaisi ottaa sitä riskiä, että polku johtaisi normiasumisesta jälleen kadulle. Kysyttäessä ratkaisua levottomuuksien lopettamiseen, kukaan ei keksi mielekästä ratkaisua. Vain yksi haastateltu asukas pitää häätöä mahdollisena keinona. Kysyttäessä häädön suhteutumisesta talon ideologisiin lähtökohtiin, vastausta ei enää löydy.

5.1.3 Asumisen kustannukset

Sällikodin asuntojen keskivuokraksi (tilanne 1.7.2009) on muodostunut hieman alle 35 euroa neliometriä kohti kuukaudessa. Helsingin kaupungin tietokeskuksen mukaan Helsingin vuokra-asuntojen keskivuokra saman vuoden tammi-maaliskuussa oli noin 12,54 euroa neliometriä kohden²⁰. Sällikodin vuokrataso on siis lähes kolminkertainen verrattuna kaupungin keskitasoon.

Ero on huikea ja selittynee varmasti osin asuinhuoneistojen erityistarkoituksella, yhteistilojen määrällä ja tukiasuntojen korkealla varustetasolla. Asuntojen vuokriin on sisällytetty yhteistilojen vuokrat. Hankkeen johdon mukaan vuokrataso tuli yllätyksenä, ja johdon mukaan korkea vuokrataso on osittain seurausta siitä, että rakennuksen omistaja ei hakenut rakennuksen peruskorjaukseen valtion investointitukea. Asuntojen peruskorjauksen suunnittelusta, toteutuksesta ja kustannuksista on vastannut rakennuksen omistaja Helsingin Diakonissalaitos.

Sällikoti-hanke on siirtänyt omistajan VVA:lta perimät vuokrat täysimääräisenä asukkaiden maksettavaksi. Pääosa asukkaista kuitenkin maksaa vuokransa joko sosiaalitoimen toimeentulotuella tai eläkkeensaajan asumistuella, joten viime kädessä talon korkea vuokrataso jää veronmaksajien maksettavaksi.

Asuinhuoneistojen asukkailta perittävät korkeiksi muodostuneet vuokrat ylittävät muun muassa Helsingin sosiaalitoimen määrittelemän toimeentulotuella korvattavan vuokran enimmäismäärän, joka vuonna 2009 on korkeintaan 560 euroa yksin asuvaa henkilöä kohti. Korkeimmillaan muutamat Sällikodin 34 neliön kaksioissa yksin asuvat asukkaat maksavat asumisestaan vuokraa jopa 1188 euroa kuukaudessa. Vuokratason korkeus edellyttikin Helsingin sosiaalitoimen

johdolta erillistä päätöstä hyväksyä Diakonissalaitoksen omistaman Sällikodin kohdalla normaalia korkeammat vuokrat. Päätöstä perustellaan asiakkaiden erityislaatuksella, repaleisella asumishistorialla ja erityisen vaikealla asutettavuudella. Ennen Sällikotia monet asukkaat ovatkin kiertäneet kaikki Helsingin väliaikaista asumista tarjoavat asumisyksiköt, mutta kuinka korkea vuokrataso on perusteltavissa, jos huomioon otetaan kaupunkilaisten yhdenvertaisuus sosiaalitoimen maksamien etuuksien määrittelyssä?

Myös asukkaat itse ymmärtävät asumisensa kalleuden.

Asukas: "Ohan ne hienot asunnot, ei siinä mitää, mutta omasta mielestäni mä oon liian kallis. Minä en oo niin arvokas, että tommosta hintaa kannattais meikäläisen asumisesta maksaa. Minun mielestä tää on, piru vie, kohtuutonta."

Pääosalle asukkaista Sällikodin korkealla vuokralla ei ole henkilökohtaista merkitystä, koska vuokra tulee maksetuksi yhteiskunnan tuilla. Useimmilla on myös velkoja ulosotossa, joten vaikka tuloista jäisikin vuokrien jälkeen ylijäämää, ulosmitattaisiin tulot velkojille. Joidenkin velattomien eläkkeensaajien tapauksessa korkea vuokrataso on kuitenkin myös henkilökohtainen ongelma. Jos ja kun asukas löytäisi halvemman asunnon, jäisi eläkkeestä entistä reilumpi osuus muuhun elämiseen. Nämä asukkaat mainitsevat muita asukkaita todennäköisemmin muuttavansa pois, jos ja kun sopiva asunto vain löytyy. Hankkeesta yhteiskunnalle aiheutuvia kokonaiskustannuksia vähentävänä seikkana tulee huomioida, että sosiaalitoimi ei maksa Sällikoti-hankkeen aikaisista tukipalveluista erillistä palvelumaksua, joka monissa nykyisissä tuetuissa asumispalveluissa lisätään vuokran päälle.

Suurimmaksi ongelmaksi korkea vuokrataso muodostuu Sällikodin kaltaisten hankkeiden monistettavuutta ja yleistettävyyttä pohdittaessa. Jotta Sällikodin kaltaisia yksiköitä kyettäisiin monistamaan, on vuokratason oletettavasti lähesyttävä lähemmäs kansalaisten keskimääräisesti maksamien vuokrien tasoa. Asuttamisen vaikeudella voidaan perustella tuen tarvetta, mutta voiko vaikeus olla peruste myös korkeille rakennuskustannuksille? Vuokratason lisäksi arvioinnin loppuraportissa hankkeen kokonaiskustannuksia arvioitaessa on huomioitava myös muun muassa tukipalveluista aiheutuvat työntekijöiden palkkakulut.

Kolminkertaiset vuokrat lisättyinä tukipalveluiden työvoimakustannuksilla on luultavasti erittäin vaikea perustella esimerkiksi kaupungin poliittisessa päätöksenteojärjestelmässä.

5.1.4 Johtopäätökset

Vuokrasopimuksen soveltaminen Sällikodin kaltaisessa asumisyksikössä ei ole täysin ongelmaton. Sopimuksen funktio asumisen jatkuvuuden turvaajana ja irtisanomisprosessin raamittajana on yhtä voimakas kuin vuokra-asumisessa yleensäkin, mutta asukkaiden elintavoista johtuen hädän tuottaminen olisi sopimuksesta huolimatta helppoa, vuokranantajan niin halutessa. Tässä mielessä sopimus on vain vuokranantajan hyväntahtoisuuteen perustuvan asumisen jatkuvuuden todentava symbolinen ele.

Vuokranantajan asumisen jatkuvuuteen sitoutumisen myötä tukityöntekijöiltä katoaa voimakas työkalu, häätämisen valta. Kun häätöinstrumentti ei ole käytössä, jää keinoja yhteisten sääntöjen noudattamiseen hyvin vähän. Asumismuotoon liittyvä oikeuksien ja velvollisuuksien jatkuva tilanteissa uudelleen määrittely on eräs Sällikoti-hankkeen monimutkaisimpia asioita, joka aiheuttaa jatkuvaa päänvaivaa ja hankaloittaa työntekijöiden toimintaa. Kun asumisen jatkuvuus on päämäärä, vaihtoehtoja ei ole. Tällaisessa työssä jakamiseen työntekijän tärkeimmät ominaisuudet ovat hyväntahtoisuus, sitkeys ja kärsivällisyys. Näitä ominaisuuksia Sällikodin työntekijöillä on asukashaastattelujen mukaan vaihtelevasti.

Asukkaille vuokrasopimuksen merkitys asumisen statuksen ilmaisijana on tärkeä viranomaistyöskentelyn ja taloudellisten etuuksien hakemisen ja saamisen kannalta. Statuksen lisäksi asukkaille vuokrasopimus tuottaa tunteen itsenäisestä asumisesta ja monenlaista itsetuntoa.

Vuokrasopimuskäytännön merkittävin funktio Sällikodissa vaikuttaa olevan sen merkitys retorisenä välineenä omien näkökulmien esittämisessä. Raporttien ja havainnoinnin perusteella tämän retorisen keinon käyttäminen koskee sekä asukkaita että työntekijöitä. Molemmat osapuolet vetoavat vuokrasopimukseen, aina kun se on käsiteltävänä olevan asian kannalta edullista ja toisaalta "unoh-

tavat" vuokrasuhteen olemassaolon aina kun se on heidän ajamansa näkökulmasta mukaista. Asetelma tuottaa jonkin verran konflikteja, mutta pääsääntöisesti kysymys on vain retoriikasta.

Vuokrasopimusperusteisuuden hyvänä puolena yhteiskunnan kannalta voidaan pitää asumisyksiköiden ja normiasumisen kustannustason vertailtavuuden helppoutta. Sällikodin tapauksessa rakennuksen omistajan määrittelyistä seuraava vuokrataso on lähes kolminkertainen kaupungin keskivuokriin suhteutettuna, joka sellaisena on todellinen haaste toiminnan monistettavuutta ja yleistettävyyttä ajatellen.

Asumisen jatkuvuus on toteutunut Sällikodissa hyvin. Yhden toimeenpannun hädän ainoa peruste on tosiasiallisesti toteutunut ja toistuva väkivaltaisuus. Myös asukkaiden vuokra-asumiseen liittyvät oikeudet ja velvollisuudet toteutuvat Sällikodissa asianosaiset ja olosuhteet huomioonottaen hyvin. Yleisestä poikkeavista käytännöistä pyritään sopimaan asukkaiden kanssa ja yksityisyyden suojan kavennukset ovat perusteltuja sekä asukkaiden että työntekijöiden turvallisuuden ja terveyden näkökulmasta. Päihteiden salliminen ja asukkaiden humalatila johtavat kuitenkin usein tilanteisiin, joissa asukkaat eivät noudata sovittuja sääntöjä. Tällaiset konfliktit ratkaistaan tapaus kerrallaan, ja tarvittaessa paikalle kutsutaan virkavalta. Yleisiä vuokra-asumisen lakeja ei toiminnassa voida kaikilta osin noudattaa, eikä Sällikotia vastaavia asumispalveluita ole lainsäädännössä vielä erikseen huomioitu. Toiminta Sällikodissa perustuukin lain sijasta monilta osin ideologian pohjastamaan arkijärkiseen harkintaan. Tämän arkijärjen vaatimuksen vuoksi työntekijöiden ymmärrys hankkeen toimintatavoista ja päämääristä onkin erityisen tärkeää. Haastattelujen perusteella Sällikodissa tämän ymmärryksen taso vaihtelee jonkin verran, mutta pääosa työntekijöistä tiedostaa hankkeen päämäärät ja on sitoutunut toimimaan sovittujen periaatteiden mukaisesti.

5.2 Osallisuus ja yhteisöllisyys

Osallisuus ja toiminnallinen yhteisöllisyys mainitaan useissa Sällikodin suunnitteludokumenteissa keskeisinä toimintaa kuvaavina tekijöinä. Julkilausutun periaatteen mukaan asukkailla on oikeus vaikuttaa itse omaan asumiseensa ja olla

osa vertaistensa yhteisöä. Tältä osallisuuden ja vertaistoiminnan alueelta arvioinnin kohteeksi nostetaan kaksi dokumenteissa julkilausuttua teemaa:

1. Kuinka asumisen tuki ja palvelut suunnitellaan yhdessä asukkaiden kanssa ja onko asukkailla oikeus toteuttaa itsensä näköistä asumista?

2. Tarjoaako Sällikoti asukkaille yhteisyyden samankaltaisessa tilanteessa olevien miesten ryhmän kanssa?

Seurauksena VVA:n historiasta asunnottomien itsensä perustamana järjestönä osallisuus on tekijä, joka on elimellinen osa VVA:n toiminnan ydintä. Tämän VVA:n erityispiirteen vuoksi osallisuus on siirtynyt luontevasti osaksi myös Sällikodin toimintaperiaatteita.

Julkilausuttujen tavoitteiden mukaan eräs Sällikodin toimintaa ohjaavista yläperiaatteista on toiminnallinen yhteisöllisyys, tarkoittaen muun muassa sitä, että asumisen tuki ja palvelut suunnitellaan yhdessä asukkaiden kanssa ja asukkailla on oikeus toteuttaa itsensä näköistä asumista. Tarkoitus on, että asumisen kaikkia koskevat säännöt luodaan asukkaiden ja henkilökunnan yhteistyönä viikoittain kokoontuvassa asukaskokouksessa. Lähtökohtainen ajatus on, että asukkailla on kaikki normaalien yleisten vuokrasopimusten kaltaiset oikeudet ja velvollisuudet. Asukkaiden oikeuksia ja velvollisuuksia lisätään tai vähennetään, mikäli asukastoimikunta yhdessä näin päättää. Toiminnan tarkoituksena on valtaistaa jokainen asukas osalliseksi omaan asumiseensa, ei vain palvelun vastaanottajaksi. Asukkaalla on sekä oikeus saada äänensä kuuluville että velvollisuus kykyjensä mukaan osallistua Sällikodin toimintaan. Suunnittelussa on sanotun mukaan myös huomioitu, että "toiminnassa syntyy ristiriitoja ja vastarintaa".

5.2.1 Asukkaat keskenään

Yhteisöllisyyttä Sällikodissa on – monenlaista. Osa yhteisestä toiminnasta on työntekijöiden aloitteesta syntynyttä järjestettyä toimintaa, osittain yhteisöllisyys on luonnollista naapureiden, ystävien ja tuttavien välistä kanssakäymistä. Asuk-

kaat viettävät aikaa yhteistiloissa muun muassa lukien, televisiota katsellen ja juhlapäivinä kahvitellen.

04.02.08: "Alkuyöstä monta, monta selvää miestä yhteistilassa jutustelemassa ja televisiota katselemassa."

Kaikkien haastateltujen mukaan asukkaat tulevat pääsääntöisesti hyvin toimeen keskenään. Päihteet sallivassa yhteisössä yhteisöllisyyden eräs kantavista voimista on alkoholi, yhteisöllisyys on osa kaduilla eläneiden päihdeongelmaisten arkea.

10.05.07: "Puolen yön aikaan Miettisen kämpästä kuuluu jatkuva älämölö ja pullot vaan särkyilee. [...] Seuraa taas tuttu keskustelu vuokra-asumisesta ja omista asunnoista. Kun vetoan normaalissa vuokra-asumisessa oleviin tiettyihin raameihin he puolustautuvat sillä, että tämä ei olekaan normaalia vuokra-asumista vaan he ovat juoppoja ja juopot tapaavat juoda yhdessä."

Asukkaiden välisiä konfliktejakin on ollut, jopa paljon.

09.05.07: "Jorman versio tapahtuneesta oli, että toinen tuli hänen ovelleen ja veti turpaan. Keijo taas väitti, että Jorma hyökkäsi huoneestaan hänen kimppuunsa ja ryösti häneltä avainkortin. Jorman kertomusta tuki nenästä valuva veri."

Riitaisuudet ajoittuvat usein yhteisten ryyppyretkien oheen. Konflikteja aiheuttavat muun muassa salaperäisesti katoilevat viinapullot ja kännykät. "Välillä ollaan parhaita kavereita ja välillä ollaan toisten kurkussa kiinni." Asukkaiden keskinäinen vuorovaikutus perustuu usein omiin intresseihin, "kavereita ollaan sen kanssa, kellä on rahat tai viinapullo". Toisaalta juuri asukkaiden välinen solidarisuus on yhteisöllisyyden eräs merkittävä piirre. Asukkaat saattavat riidellä keskenään rajustikin, mutta henkilökuntaa asioihin ei sotketa, jollei ole aivan pakko.

11.05.07: "Jukka tulee nenästä hieman verta valuen Repen huoneesta. Ei halua syytellä ketään."

5.2.2 Asukkaat ja työntekijät

Työntekijöiden ja asukkaiden pitkäaikainen yhteiselo nostaa ajan myötä esille työntekijöiden persoonallisuuksien erot ja henkilökemioiden toimivuuden merki-

tys yhteisön arjessa korostuu. Monille työntekijöille vaikuttaa muodostuvan toisiin asukkaisiin erityisen luottamuksellinen suhde ja toisiin suhde on taas etäisempi. Osa työntekijöistä kykenee luomaan suhteen lähes kaikkiin asiakkaisiin, kun toisille luottamuksellisen suhteen luominen asukkaisiin on kaikkinsa erittäin vaikeaa. Sillä kuinka haastavia asukkaat ovat, on vaikutusta työntekijöiden suhtautumiseen. Sällikodin asukkaista monet ovat erittäin haastavia. Haastavatkin asiakkaat työntekijät sietävät ammattimaisesti, mutta monissa tapauksissa suhde ei vaikuta etenevän sellaiselle syvälliselle luottamukselliselle tasolle, jossa asiakkaan ongelmia voitaisiin arjen pintatasoa perusteellisemmin ratkoa.

Työntekijöiden ja asukkaiden välillä käydään kiivaitakin yhteenottoja yhteisten sääntöjen noudattamisesta. Asukkaiden päihtymistilan vuoksi asioiden selvittely jatkuu usein päivää myöhemmin.

09.05.07: "Olavi tuli pyytämään anteeksi aikaisempaa käytöstään ja keskustelemaan. Oli asiallinen ja ymmärsi näkemykseni aikaisemmasta selkkauksesta."

Tähän yksittäiseen esimerkkiin tiivistyy työntekijöiden ja asukkaiden välisen suhteen kaava. Työntekijöiden puuttuminen asukkaiden muita asukkaita häiritsevään sääntöjenvastaiseen toimintaan johtaa konflikteihin, joita selvittää yksilötasolla konfliktin osapuolten välillä ja yleisellä tasolla asukaskokouksissa. Asukkaiden ja työntekijöiden välinen yhteistyö on pääosin hedelmällistä asukkaiden oman motivaation ollessa kohdallaan, mutta päihteiden käytön vuoksi motivaatiota yhteisten sääntöjen noudattamiseen ei aina ole.

Myös työntekijöiden asenteilla työhön ja tavoilla tehdä työtä on merkitystä. Osalle työntekijöistä kaikinainen asukkaiden keskuudessa tehtävä työ vaikuttaa olevan paikoitellen siinä määrin vastenmielistä, että hankkeen päämäärät asukkaiden osallisuuden tukemisessa ja yhdenvertaisuuden periaate ovat vaarassa jäädä toteutumatta. Yksilöt myös oppivat. Sällikodin yhteisöllisyyden ja osallisuuden rakentumisessa on monissa tapauksissa kyse vastavuoroisesta oppimisen prosessista, jossa yhteisöllisyyden perustana olevat henkilöiden väliset suhteet rakentuvat pienten onnistumisten kokemusten kautta.

12.05.08: "Olli Karttunen saapui, ja Arttu oli paikalla, ja yhdessä lähtivät asuntoa siivoamaan. Olen syyllistynyt kyynisyyteen maailmassa, jossa mitä vain voi tapahtua, hävettää ja yritän kovasti muuttaa ajatteluani nyt."

5.2.3 Asukaskokous

Työntekijöiden ja asukkaiden yhteisiä "sällikokouksia" on järjestetty toiminnan alusta alkaen. Kokouksille on valittu puheenjohtaja ja sihteeri joko asukkaista tai työntekijöistä. Kaikki työntekijät jakavat näkemyksen asukaskokouksen tärkeydestä, mutta totesivat, että asukkaiden osanotto on ollut joskus varsin vähäistä. Kokouksissa on käynyt sama kaikin puolin aktiivinen ydinjoukko, jotka "ovat aktiivisia niin hyvässä kuin pahassa". Asukaskokouksessa on sovittu asukkaiden omistakin aloitteista syntyneitä sääntöjä ja rajoituksia, joiden noudattaminen on kuitenkin vaihdellut.

Yhteisöllisyyden ylläpitämisen, kuulumisten vaihtamisen ja virkistys- ja harraste-toiminnan suunnittelun ja organisoimisen lisäksi kokousten keskeinen funktio on ollut Sällikodin toimintatapojen ja yhteisten sääntöjen luominen ja niistä keskusteleminen. Kokouspöytäkirjoissa useimmiten toistuvat teemat käsittelevät talon yörauhaa, vierailuiden sääntelyä, henkilökunnan ja asukkaiden välisiä konflikteja sekä päihteiden käyttämistä yleisissä tiloissa. Pöytäkirjojen mukaan asukkaat ovat voineet ottaa osaa muun muassa yhteisistä hankinnoista päättämiseen. Myös säännöistä ja rajoituksista on pyritty päättämään yhdessä. Asukaskokousten eräs perusongelmista on ollut osanottajien vaihteleva kunto.

31.03.08: "Yksi asukas ei halunnut osallistua koska hänen mielestään koko hom-
masta [...] tulee vain pelleilyä ja turhaa suunsoittoa, koska liian moni asukas on lii-
an humalassa osatakseen käyttäytyä asiallisesti."

Haastattelut vahvistavat pöytäkirjaan kirjatun. Kaikkien mielestä päihtyneenä oleminen estää usein kokouksien mielekkyyden, ja moni jättää tästä syystä käymättä. Havainnoinnin perusteella harmi on helppo ymmärtää. Kokoukset saattavat olla varsin kaoottisia. Asukasosanottajia kokouksissa on pöytäkirjoihin kirjattujen osallistujien perusteella ollut keskimäärin yhdeksän, vaihdellen neljän ja 14 välillä. Kokouksiin osallistuvien asukkaiden määrä on myöhemmin saatu

pidetty korkeana liittämällä ruokatarjoilu osaksi viikoittaisen kokouksen ohjelmaa. Joitain kokouksia on kuitenkin jouduttu perumaan osanottajakadon vuoksi.

09.06.08: "Odottelin kahvien ja pullien kanssa yhteistilassa miehiä kokoukseen saapuvaksi, mutta ei. Jätin tarjoilut sinne."

Haasteista huolimatta kokouksissa on pyritty päättämään lähes kaikesta Sällikodin toimintaan liittyvistä asioista. Ongelmaksi on jäänyt päätösten käytännön toteutuma. Kuten eräs työntekijöistä asian ilmaisee, "sovituille säännöillä ei neljässä promillessa ole merkitystä".

Ulkoa asetettuihin sääntöihin mukautuminen on usein kontrollista ja sanktioinnista kiinni. Asukaskokouksissa onkin mietitty muun muassa hädälle vaihtoehtoisia ja toteuttamiskelpoisia rangaistuksia.

14.04.08: "Saija kysyi, mikä olisi sovelias rangaistus moisesta toiminnasta, koska häätö asunnosta ei ole se ensimmäinen ratkaisu Sällikodissa. [...] Sami ehdotti porttikieltoa yhteistiloihin sieltä varastavalta/ siellä huonosti käyttäytyvälle ihmiselle. Rauno Kaikkonen ehdottaa, että sovelias rangaistus olisi jonkun viikon mittainen karenssi koko Sällikotiin. Eli käytännössä majoittautuminen muualle koko karenssin ajaksi. Tämä ehdotus sai yleistä kannatusta."

Karenssia ei mainitusta yleisestä kannatuksesta huolimatta kuitenkaan ole otettu käyttöön. Ajatus karenssista ei oikein sovellu vuokrasopimusperusteiseen asumiseen. Yhteisesti sovittujen sääntöjen perusongelmaksi jää, kuinka usein kontrolloimattomassa tilassa olevia asukkaita voidaan kannustaa sääntöjen noudattamiseen, kun mitään käyttökelpoisia rangaistuskeinoja ei ole olemassa. Vaihtoehtoisiksi jäänee vain ja ainoastaan kärsivällinen valistustyö.

02.08.08: "Niin, onhan se turhauttavaa kun asukkaiden kanssa on sovittu säännöt, joita ei kuitenkaan noudateta. Meidän [työntekijöiden] duuni on sit vaan sitkeesti yrittää tukea ihmisiä ylläpitämään näitä sovittuja sääntöjä."

Sitkeä yrittäminen saada asukkaat ylläpitämään sovittuja sääntöjä vesittää joidenkin asukkaiden mielestä asukaskokouksen koko merkityksen. Asukkaita ei kokouksissa kriittisten näkemysten mukaan kuunnella riittävästi, eikä asukaskokouksista ole toiminnan kehittämisen kannalta suurtakaan hyötyä. Tämän näkemyksen mukaan asukaskokousten funktioksi jää toimia "henkilökunnan kek-

simien sääntöjen tuputtamisen" foorumina. Mitään todellista vuorovaikutusta kokouksissa ei kriittisten asukkaiden mukaan ole.

Haastattelujen perusteella kriitikko on kuitenkin varsin yksin mielipiteensä kanssa. Asukaskokouksessa saattaa näyttää siltä, että vain henkilökunta on äänessä "tuputtaen" omia sääntöjään asukkaille. Tuputettavat säännöt ovat kuitenkin aikaisemmissa kokouksissa käsiteltyjä ja pääosan asiakkaista hyväksymiä päätöksiä. Muun muassa yörauhan puute on kaikkia asukkaita häiritsevä asia.

01.10.07: "Jaakko tuli huutamaan, että ei pysty nukkumaan, kun joka yö musiikki pauhaa."

Sekä asukkaat että työntekijät kuitenkin toteavat, että osa niistäkin asukkaista, joita yörauhan puute jonain tietynä yönä erityisesti häiritsee, saattavat itse olla seuraavan yön häiriköivä osapuoli. Sällikodin asukaskokous vaikuttaisi toimivan yleisen demokraattisiin päätöksentekojärjestelmiin kuuluvan periaatteen mukaisesti: enemmistö päättää ja vähemmistön on tyydyttävä päätökseen. Edellinen toki sillä varauksella, että henkilökunnalla on kaikessa lopulta ylin päätäntävalta.

5.2.4 Työ-, harraste- ja virkistystoiminta

Sällikoti-hankeeseen ei suoranaisesti ole kytketty asukkaiden kuntouttamiseen tähtäväää työ- tai harrastetoimintaa. VVA:n eri toiminnot, kuten Vartiosaari, ovat kuitenkin asukkaiden käytössä aina heidän halutessaan. Vartiosaaressa miehet pitävät itse paikkoja kunnossa, ja heidän käytössään on muun muassa moottorivene vaikkapa kalastusta varten. Aikaisemmin VVA:n toimiston läheisyydessä sijainnut puuverstas siirrettiin asukkaiden toimesta Sällikodin yhteyteen. Sekä Vartiosaari että verstas ovat kuitenkin vain rajatun ryhmän aktiviteetteja. Vartiosaaressa asukkaista vierailee monet, mutta verstas on vain muutaman ihmisen harraste.

Sällikodin toiminnallisuus työ-, harraste- ja virkistystoiminnan osalta on pääosin asukkaiden omatoimisuuden varassa. Haastatteluissa keväällä 2007 työntekijöillä oli monenlaisia suunnitelmia asukkaiden toiminnallisuuden ylläpitämiseksi. Ideatasolla oli kehitteillä erilaisia toiminnan muotoja urheilusta kulttuurivierailuihin. Kysyttäessä aiheesta keväällä 2009 monikaan suunnitelmista ei ole eden-

nyt toiminnan tasolle. Monien suunnitelmien kariutumisen ohella toteutuneesta toiminnasta ei työntekijöiden näkökulmasta ole saatu kovin rohkaisevia tuloksia. Asukkaiden kiinnostus suunniteltuihin retkiin on lähtökohtaisesti ollut vähäistä, ja osallistuminen sovittuihin retkiin on peruuntunut humalatilan vuoksi tai paikalle on vain jätetty saapumatta syytä ilmoittamatta. Kyseessä on vaikea dilemma. Haastatteluissa asukkaat toivovat lisää harraste- ja virkistystoimintaa ja jotkut erityisesti työtoimintaa. Kun sellaista sitten järjestetään, osanottajia ei olekaan. Suunnitelmien toteutumattomuuden syyksi työntekijät tarjoavat vuorotyön aiheuttamaa katkonaisuutta sekä suunnitelmallisuuden ja järjestelmällisyyden puutetta. Työntekijöille vaikutti olevan epäselvää, kenen toimintaa tulisi suunnitella, työntekijöiden itsensä vai hankkeen johdon. Asukkaat taas eivät osaa määritellä erityisiä syitä osallistumattomuudelleen, "ei vain ole tullut osallistuttua".

Jotain toimintaa asukkaille on kuitenkin järjestetty. Kuten jo mainittu, Vartiosaari ja verstaas ovat asukkaiden ympärivuotisessa käytössä. Liikkumista varten Sällikotiin hankittiin kesällä 2007 kolme polkupyörää, jotka kaikki tosin hävisivät vielä saman vuoden syksyn loppuun mennessä. Aurora-talon alakerrassa kansalaisareenan tiloissa on järjestetty yhteisiä karaokeiltoja ja muita pieniä tilaisuuksia. Lisäksi on järjestetty joitain retkiä Linnanmäelle, elokuviin ja teatteriin, mutta kuten todettu, asukkaiden osallistuminen toimintaan on ollut vähäistä. Sällikodin pikkuaskareiden tekemisestä, kuten yhteistilojen siivoamisesta on asukkaille maksettu ahkeruusrahaa. Muuta järjestelmällisesti toteutettua kuntouttavaa työtoimintaa ei Sällikoti-hankkeen puitteissa ole muodostunut.

Joidenkin asukaskokouksessa yhdessä sovittujen asioiden pitkittymistä asukkaat ovat haastatteluissa kritisoineet. Esimerkkinä mainittakoon, että hankkeen alussa asukaskokouksessa oli sovittu, että Reko Lundanin lahjoitusrahoilla hankitaan yhteistiloihin asukkaiden käyttöön tietokone. Kone ilmestyikin tilaan vajaa vuosi sovituksen jälkeen, mutta haastattelujen mukaan luvattua internet-yhteyttä koneeseen ei koskaan saatu. Uuteen rakennukseen konetta ei koskaan asennettu. Myös muita vastaavia sovittujen asioiden viivästymisiä ja unohduksia vaikuttaa esiintyvän siinä määrin, että asukkaiden usko asukaskokousten mielekkyyteen on vaarassa kadota. Työntekijät esittivät haastatteluissa viivästymisien pääasialliseksi syyksi omien toimintavaltuuksiensa puutteen.

5.2.5 Johtopäätökset

Arvioinnin osallisuutta ja yhteisöllisyyttä käsittelevä osuuden lopuksi voidaan todeta, että osallisuus ja yhteisöllisyys ovat asioita, joihin Sällikodissa on pyritty panostamaan. Asukkailla on todellinen mahdollisuus olla vaikuttamassa Sällikodin toimintaan eri tilanteissa. Niillä asukkailla, joilla toimintakyky on hyvä ja motivaatio korkea, on erittäin hyvät mahdollisuudet osallistua VVA:n monimuotoiseen toimintaan. Osa asukkaista on ollut mukana suunnittelemassa VVA:n pitkäaikaisasunnottomuuden vähentämishjelmaan liittyvään konseptikilpailuun jättämää kilpailutyötä. Jotkut asukkaat ovat ottaneet osaa Mielenterveyden keskusliiton Tampereella järjestämään kokemustutkijakoulutukseen. Sällikodin emo-organisaation aktiivinen ja monipuolinen toiminta osallistuvuuden periaatteineen luo terveen kehikon asukkaiden yhteisöllisyyden ja toiminnallisuuden ylläpitämiseen.

Monista vastaavista organisaatioista poiketen VVA:n ja Sällikodin yhteisöllinen toiminta on kiinni arjen käytännöissä eikä yhteisöllisyyden ylläpitämiseksi ole kehitelty maskuliiniselle tai uskonnottomalle maailmankatsomukselle vieraita toimintamuotoja, jollaisia niin usein vastaavissa hankkeissa esiintyy. Sällikodin yhteisöllisyys on todellista. Olennaista on myös vapaaehtoisuus. Niitä asukkaita, jotka viihtyvät mieluummin yksin ei velvoiteta yhteisöllisyyteen. Toiminnallisen yhteisöllisyyden suurimmat haasteet ovat olleet asukkaiden henkinen ja fyysinen tila, vuorotyöskentelystä seuraava työntekijöiden pitkäjänteisen kehittämistyön vaikeus ja jonkinlainen suunnitelmattomuus.

VVA:n sisäisistä vahvuuksista huolimatta toimintaa voi aina jalostaa ja kehittää. Monille asukkaista tekemättömyys tuntuu olevan ongelma, joka omalta osaltaan johtaa holtittomaan alkoholinkäyttöön.

Asukas: "Ei siellä kopissa jaksaa olla"

Johtuen ehkä juuri arjessa kiinni olemisesta, mielekkään tekemisen muotoja on asukkaille sittenkin ollut tarjolla varsin vähän. Kaikkien työntekijöiden mielestä asioita on tehty yhdessä asukkaiden kanssa aivan liian vähän. Yhtenäisestä mielipiteestä huolimatta toimintaa ei vain ole syntynyt. Työtoiminnasta taas monet talon asukkaat ovat haastatteluissa todenneet, että voisivat mahdollisesti

voimiensa ja kykyjensä mukaan ottaa osaa jonkinlaiseen mielekkääseen työtoimintaan, mikäli tällaista olisi tarjolla. Työtoiminnan järjestämisen haasteellisuudesta huolimatta kysymyksessä on teema, jonka eteen kannattaisi tulevaisuuden vastaavissa hankkeissa nähdä vaivaa. Toimivia innovaatioita kaivataan.

5.3 Tukipalvelut eli tapa tehdä työtä

Kolmas arvioinnin pääteemaksi nostettava aihe on hankkeen dokumenteissa julkilausuttu ja haastatteluissa esille noussut periaate, että asumiseen liittyvät tukipalvelut toteutetaan asukkaan itsenäistä asumista vahvistaen siten, että tukea kyetään vähentämään hankkeen aikana. Asumisen tavoitteena on parantaa asukkaan valmiuksia asumiseen, ja hankkeen päättyessä asukkaiden tulisi kyetä mahdollisimman itsenäiseen elämään. Itsenäistämiseen tähtäävän työtteen lisäksi työtä tuli tehdä mahdollisimman yhdenvertaisessa asemassa asukkaiden kanssa. Hankesuunnitelmien mukaan hankkeessa pyritään luomaan "olosuhteet, jotka kannustavat miehiä pitämään huolta itsestään". Hankkeen vetäjät tiivistävät Sällikodin itsenäistymistä tukevan valtaistavan toimintatavan työntekijöiden tavaksi tehdä työtä, jonka päämääränä on tuen vähentäminen hankkeen edetessä. Tätä osuutta ei väliraportissa voida tyhjentävästi arvioida. Tukipalveluiden ensimmäinen vähentäminen ajoittuu vuodenvaihteeseen 2009–2010, muutama kuukausi väliraportin julkaisemisen jälkeen. Tukipalveluiden toimivuutta arvioidaan henkilökunnan ja asukkaiden haastatteluissa ja havainnoinnissa ilmenneiden asioiden perusteella. Tuen toteutumisesta tarkemman tarkastelun kohteeksi nostetaan kysymykset:

1. Tukevatko Sällikodin työntekijöiden tarjoamat tukipalvelut asukkaiden elämänhallinnan palautumista niin, että itsenäinen elämä mahdollistuu?

2. Onko Sällikotiin kyetty luomaan yhdenvertaisuus ja olosuhteet, jotka kannustavat miehiä pitämään huolta itsestään?

Sällikoti-hankkeessa käytettävissä olevan ajan rajallisuus on eräs toimintaan vaikuttavista tekijöistä. Projekti kestää viisi vuotta, jonka aikana tavoiteltuihin tuloksiin voidaan pyrkiä. Hankkeen johdon mukaan vuokrasopimusperusteisuuden ja osallisuuden lisäksi kolmas Sällikodin muista vastaavista hankkeista

erottava innovatiivinen piirre on henkilökunnan "tapa tehdä työtä", tarkoittaen tällä toisaalta hankkeelle asetettua päämäärää vähentää työvoimaa hankkeen edetessä ja toisaalta asukkaiden ja työntekijöiden yhdenvertaista asemaa Sällikoti-yhteisössä.

Suunnitelmien mukaan Sällikodin henkilökunnan määrää vähennetään asteittain vuosien 2010–2011 aikana. Ensimmäisessä vaiheessa tullaan luopumaan yövuorosta jo vuodenvaihteessa 2009–2010. Lopullinen päämäärä on, että asukkaat kykenevät itsenäiseen elämään ilman tukea tai ainakin mahdollisimman kevyellä tuella. Kevyen tuen sisältöä ei ole tarkemmin määritelty. Näistä lähtökohdista voidaan kuitenkin tulkita, että asukkaiden tukemisen ohella työntekijöiden tärkein toimenkuva on itsensä asteittain tarpeettomaksi tekeminen.

Itsensä tarpeettomaksi tekemisen ohella hankkeessa on painotettu asukkaiden yhdenvertaisuutta suhteessa työntekijöihin. Yhdenvertaisuudelle tarkoitetaan tässä yhteydessä asukkaiden ja työntekijöiden välisen hierarkian mataluutta. Yhdenvertaisuutta ja yhdenvertaisuuden haasteita on käsitelty osallisuutta ja yhteisöllisyyttä käsittelevässä luvussa 5.2, joten tässä luvussa keskitytään tukipalveluiden tarjoamisen logiikkaan tapana tehdä työtä.

Sekä asukkaiden että työntekijöiden mielestä tukitoiminnot ovat tärkein osa Sällikodin toimintaa. Vain henkilökunnan läsnäolo erottaa talon muusta vuokra-asumisesta, jo aikaisemmin mainittujen arkkitehtuuristen yksityiskohtien ohella. Haastatteluissa asukkaat kiittelevät henkilökunnan toimintaa ja tunnistavat henkilökunnan tarpeellisuuden, mutta toisaalta tunnistavat asukkaiden ja työntekijöiden välisen hierarkian sekä erot työntekijöiden motivaatiossa, aktiivisuudessa ja yhteistyökykyisyydessä.

Myös joitain erittäin kriittisiä kommentteja nousi haastatteluissa esille. Kriitiikin kärki kohdistui erityisesti joidenkin työntekijöiden tapaan "lukita toimiston ovi töihin tullessaan ja avata se seuraavan kerran kotiin lähtiessään", niin kuin eräs asukas kärjistetysti harminsa ilmaisi. Osalla asukkaista onkin selkeä näkemys, kuinka "asiakaspalvelutyötä" tulisi Sällikodissa tehdä.

18.10.07: "Sakarilla taas asiaa. Suunnittelee jo toimiston kalustusta, sohvat pois, tietokoneet pois. Kaikki mukavuudet pois ja ovelle avotiski."

5.3.1 Henkilökunnan näkemykset hankkeesta

Henkilökunnan suhtautumisessa Sällikodin ideologiaan ja toimintaan oli keväällä 2007 havaittavissa sekä eroja että yhtäläisyyksiä. Kaikki totesivat Sällikodin ideologisen taustan "kauniiksi ajatukseksi", mutta näkivät konkreettisen toteutuman hakevan vielä paikkaansa. Toiset jopa totesivat mallin täysin epäonnistuneeksi. Monet kokivat alkuvaiheessa, että Sällikoti vaikuttaa heikentävästi asukkaiden toimintakykyyn, koska paikka vain mahdollistaa loputtoman päihteen käytön ilman, että asukkaita rohkaistaan päihdeettömyyteen tai ohjataan päihdepalveluihin. Lähes kaikki suhtautuivat erittäin kyynisesti Sällikodin toimintakykyä parantaviin tuloksiin. Mahdollisuuden itsenäiseen asumiseen nähtiin toteutuvan vain muutaman vanhemman miehen tapauksessa, ja heilläkin vain, jos he osaavat pysyä erossa häiriöitä aiheuttavasta ryhmästä tai jos häiriötapaukset joutuvat muuttamaan pois huonon käyttäytymisensä takia.

Toinen keskeinen henkilökuntaa keväällä 2007 mietityttänyt asia oli heidän oma roolinsa työntekijöinä. Se että Sällikodissa asumiseen ei ole kytketty mitään tavoitteellista kuntoutussuunnitelmaa, jonka toteutumiseksi työntekijät voisivat ponnistella, aiheutti useimmissa työntekijöissä turhautumista. Myös Sällikodin liberaalit säännöt saivat osakseen kritiikkiä, ja moni työntekijä toivoi silloista huomattavasti tiukempia sääntöjä sekä sanktiointimahdollisuuksia. Osa henkilökunnasta peräänkuulutti aluksi tiukempia sääntöjä, joita voitaisiin sitten hankkeen edetessä lieventää, "asukkaiden oppiessa tavoille". Kaikki kuitenkin totesivat lisäkysymysten jälkeen, että ainoa toimiva sanktio olisi häätöuhka, joka ei Sällikodissa ole keinona käytettävissä. Vaihtoehtoiksi jäivät vain asioiden laidan hyväksyminen ja asukkaiden arjessa mukana eläminen sellaisina kuin he ovat. Osalle työntekijöistä tätä ei ollut yksiselitteisen helppoa hyväksyä.

Kolmas henkilökunnan työskentelyä hankkeen alussa vaivannut asia oli yhteisten työmenetelmien puute. Haastattelujen mukaan työntekijöille oli erittäin epäselvää, mikä on Sällikodin "tapa tehdä työtä". Kaikki tiedostivat ajan rajallisuuden ja hankkeen tavoitteet, mutta toimet tavoitteiden saavuttamiseksi vaikuttivat

epäselviltä. Kaikki työntekijät toivoivat haastatteluissa, että hankkeen vetäjät olisivat toteutunutta paremmin jakaneet työntekijöiden kanssa visionsa hankkeen menetelmistä. Erilaiset työtavat aiheuttivat jopa työiihtyvyyteen vaikuttaneita kiistoja työntekijöiden välillä. Toisten työntekijöiden näkemyksen mukaan asukkaita "ei saa paapoa". Asioita ei voi eikä saa tehdä asukkaiden puolesta, etteivät he totu saamaan asioita liian helpolla, eivätkä näin opi hankkeen aikana itse hoitamaan asioitaan. Toisten työntekijöiden mielestä taas asukkaita tuli auttaa arkisissa asioissa kaikin mahdollisin tavoin, jotta nämä oppisivat, mitä tehdä ja kuinka toimia ja lopulta kykenisivät itsenäiseen asumiseen. Relevantteja näkökulmia molemmat.

Työntekijätasolla näkemyserot johtivat kärjistetyksi kuvaten tilanteeseen, jossa toinen työntekijä siivoaa asukkaiden asunnot, pesee asukkaiden vaatteet, tekee asukkaille ruokaa ja viettää pääosan työajastaan asukastiloissa asukkaiden keskuudessa ja samanaikaisesti toinen työntekijä istuu toimistossa tietokoneen ääressä suljetun oven takana tekemässä työtään. Kummallakin on eri tavoin perusteltu ja erilainen tapa toteuttaa tukipalveluita.

Ottaen huomioon hankkeen viiden vuoden ajallisen jatkumon, asukkaiden historian ja tilanteen hankkeen alussa sekä hankkeen tavoitteet tuottaa itsenäistä asumista oikealta tavalta tuntuisi kahden edellä kuvatun työtavan yhdistäminen ja jaksottaminen ajalliselle jatkumolle. Havainnoinnin perusteella on selvää, että monilta Sällikodin asukkailta itsenäisen mutta yhteisöllisen asumisen edellyttämät säännöt ja toimintatavat olivat sisään muuttaessa unohduksissa. Toisesta näkökulmasta tarkastellen voidaan perustellusti olettaa, että jos kaikki tehdään yksilön puolesta valmiiksi, unohtuneet taidot eivät pääse palautumaan ja kehittymään. Tästä seuraten tuntuisi loogiselta, että asioita tehtäisiin puolesta jonkin aikaa ja kun asiakas on oppinut tekemisen, vastuu asioiden hoidosta siirrettäisiin hiljalleen tälle itselleen.

Tällaista tai muutakaan kaikkien työntekijöiden tiedossa olevaa kaikkien jakamaa tietoista työtapoihin liittyvää mallia tai strategiaa ei Sällikodissa haastattelijien mukaan työntekijöille vielä ainakaan kevääseen 2009 mennessä ollut muodostunut. Jostain syystä hankkeen edellyttämä tapa tehdä työtä elää vain hank-

keen tavoitteissa, ei niinkään työntekijöiden jakamissa käytännöissä. Työntekijät tekevät kukin työtään omalla tavallaan. Hankkeen periaatteista ponnistavan kaikille yhteisen työtavan käytännön toteutumana eräänä esteenä saattaa olla työntekijöiden aikaisempi työhistoria. Hankkeen kokeellisuutta ei kaikissa tapauksissa ole sisäistetty, vaan toimintamalleja ammennetaan aikaisemmista työkokemuksista. Monissa tapauksissa nämä aikaisemmat toimintamallit eivät kuitenkaan ole yhdistettävissä Sällikodin toimintaperiaatteisiin. Vanhan ja nykyisen yhdistämisen yritykset estävät Sällikodin omaa innovatiivista toimintamallia jalostumasta ja kristallisoitumasta.

Työntekijöiden haastattelujen perusteella kyse on myös työtapojen määrittelemättömyydestä. Kevään 2007 työntekijähaastattelujen mukaan hankkeen alkuaikoina eniten toimintaa vaikeuttanut tekijä oli työntekijöiden yhteisten työmenetelmien puute, jonka työntekijät kertoivat olevan seurausta toisaalta yhteisten tapaamisten puutteesta ja toisaalta siitä, että hankkeen johto ei ollut riittävän perusteellisesti ja yksiselitteisesti ohjeistanut työntekijöitään, kuinka Sällikodissa tulisi tehdä töitä. Edellisen seurauksena muun muassa työntekijöiden yhteiset työnohjaustapaamiset ovat olleet enemmän yhteisten työtapojen etsimistä, kuin työntekijöiden keskinäisten suhteiden ja työviihtyvyyden parantamista. Tämän osa työntekijöistä kokee ongelmaksi. Missä määrin yhteisten työtapojen puutteessa on kyse ohjauksen puutteesta ja missä määrin työntekijöiden itsepintaisuudesta määrittellä itse työtapansa ei ole selvää. Selvää on vain se, että työtä tehdään Sällikodissa monella eri tavoin.

Kahtia jakautunut työkuulttuuri liikaa tekeviin ja liian vähän tekeviin aiheutti vielä kesällä 2009 erimielisyyksiä työntekijöiden välille. Työntekijät moittivat toisiaan liikaa tekemisestä tai liian vähän tekemisestä, omasta asemastaan riippuen. Myös asukkaat tunnustivat erot työntekijöiden toimintatavoissa, ja kuten arvata saattaa, enemmän asioita puolesta tekevät työntekijät olivat suosituimpia asukkaiden keskuudessa. Näiden asukkaiden lempityöntekijöiden työote ei kuitenkaan vastuuttamisen näkökulmasta vie hankkeen tavoitteita eteenpäin, jollei siihen jossain vaiheessa yhdisty toisen näkökulman mukainen tavoite siirtää vastuun asioiden tekemisestä asukkaille itselleen.

Erot työntekijöiden välillä vaikuttavat myös asukkaiden ja työntekijöiden välisen yhdenvertaisuuden toteutumiseen. Työntekijöiden aikaisemmista työpaikoista omaksumat hierarkkiset toimintamallit ja toiminnan eräät laitosmaiset piirteet johtavat yhdenvertaisuuden toteutumattomuuteen. Osalle henkilökunnasta yhdenvertainen suhtautuminen asukkaisiin vaikuttaa olevan äärimmäisen vaikeaa.

5.3.2 Työntekijöiden vähentäminen

Keväällä 2009 kaikki haastatellut henkilökunnan jäsenet olivat yksimielisiä siitä, että arki ja elämä Sällikodissa on seestynyt merkittävästi verrattuna alkuaikojen kaoottisuuteen. Asukkaiden ja henkilökunnan suhteet ovat pääosin löytäneet uomansa ja pahempia konflikteja ei ole johonkin aikaan ollut. Aasukkaat ovat oppineet luottamaan asumisensa jatkuvuuteen, ja alkuaikoihin liittynyt henkilökunnan jatkuva haastaminen on vähentynyt.

Asukas: "On se rauhottunu, porukka on oppinu, kato, jonkin verran itsenäiseen asumiseen. Vaikka ei se juominen varmaan ole muuttunu. Ne on vaan oppinu asumaan."

Hyvästä kehityksestä huolimatta henkilökunta suhtautuu edelleen epäillen muun muassa yövuoron lakkauttamiseen. Henkilökunnan mukaan suuri riski on, että yövuoron loppuessa talo täyttyy alkuaikojen tapaan vieraista, joita asukkaat eivät ilman ulkopuolista apua kykene pitämään poissa. Myös jotkut asukkaat ovat huolissaan työntekijöiden määrän vähentämisestä.

Asukas: "Kun rahiksen rahoitus päättyy, ja kun työntekijöitä ei enää ole, tähän kaatuu käsiin tää homma. Ei siitä mitään tule."

Sällikotia läheltä tunteva sidosryhmän edustaja käyttää haastattelussa prosessia kuvatessaan termiä "haltuunottaminen". Haastateltavan mukaan ulospäin on näyttänyt, että uusia asioita opiskeleva organisaatio on saanut kahden vuoden aikana oman toimintansa järjestykseen ja että vastaavien asumisyksiköiden perustamiseen alkuun kuuluu aina jonkinlainen kaoottinen etsikkoaika, jonka jälkeen henkilökunta lopulta "saa otteen" toiminnasta ja asukaskunnasta. Kuinka paljon Sällikodin rauhoittumisessa ja prosessin etenemisessä on kyse henkilökunnan läsnäolosta ja työpanoksesta ja ammattitaidon kehittymisestä ja kuinka paljon asukkaiden itsensä asumaanoppimisesta, on tulkinnanvaraista. Prosessin eteneminen lupaa hyvää, mutta kuinka kestävästä muutoksista on kyse, ja

kykenevätkö asukkaat pitämään ulkopuoliset poissa ja levottomuudet kurissa minimaalisella tai olemattomalla työntekijämäärällä, jää nähtäväksi.

5.3.3 Johtopäätökset

Sällikodin työntekijät työskentelivät ensimmäisen vuoden ajan entisen Aurora-hotellin tiloissa toiminnan vaatimusten kannalta monessakin mielessä alarvoisissa olosuhteissa. Toimiston lisäksi henkilöstöllä oli käytettävissään pieni kylpyhuone, jossa tarpeiden tekemisen lisäksi muun muassa pestiin astiat ja säilytettiin talon siivousvälineet. Karut olosuhteet olivat epäilemättä osaltaan vaikuttamassa henkilökunnan tapoihin tehdä työtään, ja epäsuotuisat olosuhteet osaltaan tuottivat liiallisia jännitteitä asukkaiden ja henkilökunnan välille. Varsinaisiin tiloihin muuttamisen jälkeen henkilökunta on voinut paremmin keskittyä olennaiseen, asukkaiden arjen ja itsenäistymisen tukemiseen.

Työtavat tuntuvat kuitenkin edelleen vaihtelevan siinä määrin, että on äärimmäisen vaikea tunnistaa, millainen on Sällikodin henkilökunnan tapa tehdä työtä, ja kuinka työtapa toteutuessaan edistäisi hankkeen tavoitteita. Työntekijöiden ammattitaito, aktiivisuus ja tunnollisuus vaihtelevat, niin kuin muissakin työyhteisöissä. Edellisten lisäksi suurta vaihtelua on siinä, kuinka työntekijät suhtautuvat asukkaiden keskuudessa ja yhdessä asukkaiden kanssa tehtävään työhön. Työyhteisölle yhteisten toimintamallien muotoutumista vaikeuttavat muun muassa vuorotyöskentely, työntekijöiden vaihtuvuus, organisaation nuori historia sekä työntekijöiden asenne- ja motivaatioerot.

Asukkaiden väliset erot elämänhallinnassa ja yksittäisten asukkaiden elämäntilanteiden vaihtelu vaikeuttavat nekin osaltaan yhteisten työtapojen muodostumista ja noudattamista. Sällikodin henkilökunnan tapa tehdä työtä syntyy mahdollisesti prosessin edetessä, mutta vielä keväällä 2009 mitään erityistä yhteisesti jaettua tapaa tehdä työtä ei tutkijan käytettävissä olevin keinoin ole tunnistettavissa.

6 Arvioinnin yhteenveto

Sällikoti-hanke on tätä raporttia kirjoittaessa noin puolessa välissä. Paljon on tapahtunut ja hankkeeseen kohdistuu vielä paljon odotuksia. Eri arvioiden mukaan hanke etenee toiveiden mukaisesti ja eri sidosryhmissä vallitsee luottamus

hankkeen vaikuttavuuteen. Arvioinnin eri teemoista väliraportissa eri osapuolten toisilleen tai tutkijan suoraan hankkeeseen kohdentamaa kritiikkiä ei tule ymmärtää lopullisina huomioina. Prosessilla on viisivuotis-taipaleellaan aikaa ja tilaa elää. Kokeellisuuteen ja innovaatioiden etsimiseen liittyy aina myös mahdollisuus epäonnistua. Ilman tätä mahdollisuutta innovaatioita ei synny. Kuten eräs asukkaista asian ilmaisi, "VVA on paras mahdollinen tähän hankkeeseen, koska sillä ei ole rasitteenaan aikaisempaa kokemusta asuntolan pitämisestä". Hyveeksi koetulla kokemattomuudella on kuitenkin vastinparinsa. Joitain asioita opetellaan hitaasti kantapää kautta, tuoreella näkemyksellä on etsikkoaikansa.

Tärkein havainnoinnissa ja haastatteluissa esille noussut seikka on, että kaikki tahot ovat yksimielisiä hankkeen oikeansuuntaisesta etenemisestä ja yllättävänkin positiivisista tuloksista. Vaikeasti asutettaviksi luokitellut yksilöt ovat jopa monien odotusten vastaisesti kyenneet asumaan, ja hedelmällisiä prosesseja on käynnistynyt. Asukkaiden päihteiden käyttö osoittaa monien kohdalla maltillistuneen. Raittiita jaksoja on enemmän, ne ovat pidempiä, ja silloinkin kun juodaan, juodaan vähemmän. Työntekijöiden ja ympäristön näkökulmasta arki on merkittävässä määrin rauhoittunut, joka omalta osaltaan mahdollistaa asukkaiden yksilöllisten kuntoutumisprosessien käynnistymisen. Asumisen turvaamisen ja työntekijöiden läsnäolon lisäksi keskeinen tekijä vaikuttaa olevan aika. Pitkään asunnottomuudesta kärsineiden asukkaiden lähtötilanteiden ja itsenäisen asumisen edellyttämien toimintatapojen välisen kuilun kurominen umpeen edellyttää kärsivällisen työskentelyn lisäksi riittävän pitkää aikajännettä.

Osallisuus ja yhteisöllisyys ovat ne Sällikoti-hankkeen piirteet, jotka eri näkökulmista nousevat korosteiseen asemaan. Asukkaille yhteisöllisyys on osa luontevaa jatkumoa, useimmat tuntevat toisensa jo ajalta ennen Sällikotia. Merkittävimmät haasteet osallisuuden toteutumiselle ovat asukkaiden päihteiden käytöstä seuraava motivoitumattomuus ja työntekijöiden asenne-erot kanssakäymiseen asukkaiden kanssa. Osallisuus on vastavuoroisuuteen perustuva prosessi. Tästä näkökulmasta voidaan todeta, että hankkeen rekrytointikriteerit olisi voinut miettiä toisinkin. Vaikuttaa siltä, että koulutustasoa merkityksellisempiä ovat työntekijän persoonallisuuteen liittyvät tekijät, eli lähinnä se, millainen asenne

työntekijällä on haastavien asukkaiden keskellä ja keskuudessa tehtävään työhön.

Asukkaiden osallisuus ja työntekijöiden tapa tehdä työtä ovat monin tavoin kytkeytyneet toisiinsa. Eräs jaottelu voidaan tehdä välille, tehdäänkö asioita asukkaiden puolesta ja toisaalta, tehdäänkö asioita asukkaiden kanssa. Kuten luvussa 5.3 kuvattiin, työntekijöiden näkemykset asukkaiden puolesta tekemisestä vaihtelevat suuresti. Asukkaiden kanssa asioita on tehty kaikkien työntekijöiden mielestä liian vähän. Johtuen työntekijöiden erilaisista tavoista tehdä työtä ja yhdessä asukkaiden kanssa tekemisen vähäisyydestä hankkeen yhdenvertaisuuden ja osallisuuden periaatteet eivät kaikilta osin toteudu.

Työntekijöiden asenteilla asukkaisiin on suuri vaikutus myös työntekijöiden omaan turvallisuuteen. Provokatiivinen ja ylimielinen käyttäytyminen johtavat konflikteihin ja toisaalta välitön ja luottamuksellinen suhde asukkaisiin vaikuttavat olevan turvallisuuden paras ja kustannustehokkain tae.

Hankkeen monistettavuuden ja siirrettävyyden kannalta eräs keskeisiä seurannan kohteita on tuetusta asumisesta yhteiskunnalle aiheutuvat kulut. Sällikotihankkeelle pyrittiin löytämään tiloja vuodesta 2002 alkaen, ja hankkeen alun viivästymisen tärkein syy oli juuri tilojen puute. Hankkeen ja asukkaiden onneksi Helsingin diakonissalaitos lähti yhteistyökumppaniksi tarjoten toiminnalle tilat. Tilojen löytymisen viivästymisestä kuitenkin seurasi, että toiminta jouduttiin käynnistämään monessakin mielessä puutteellisissa olosuhteissa entisen hotellin tiloissa.

Myös varsinaiseen rakennukseen liittyy omat ongelmansa, joista tärkeimmät ovat tilojen hienoinen laitosmaisuus, muiden yksiköiden läheisyys ja asumisen korkeat kustannukset. Laitosmaisuus saattaa vaikuttaa väärin tavalla työntekijöiden työorientaatioon ja heikentävästi asukkaiden asumisviihtyvyyteen. Muiden yksiköiden läheisyys vaikuttaa lisäävän häiriöiden määrää. Vuokrataso taas asettaa omat haasteensa vastaavien hankkeiden toteutumiselle. Kaupungin keskimääräisiin vuokriin rinnastettuna kolminkertainen vuokrataso ei oletettavasti aikanakaan helpota vastaavien hankkeiden käynnistämistä. Arkkitehtuuriin

liittyvät asiat ja vuokrataso ovat kuitenkin pääosin olleet hankkeen vaikutusmahdollisuuksien ulottumattomissa, ja ne tuleekin mieltää enemmän hankkeen ympäristötekijöiksi kuin hankkeen ominaisuuksiksi sinänsä.

Sällikoti on kokeellinen hanke, jossa haetaan uusia toimintamalleja pitkäaikaisasunnottomien asuttamiseen. Eräs kehittämistoiminnan yleisiä ja suurimpia haasteita on, kuinka hyvät käytännöt saadaan juurtumaan pysyväksi osaksi toimintaa ja leviämään laajemmalle. Onko Sällikoti hankkeella laajempaa merkitystä? Moderni yhteiskunta on monimuotoinen ja moniarvoinen, ja yhteiskunnalle totunnaisten toimintatapojen syntyminen ja muuttuminen on useiden toimijoiden kontribuutioista riippuvainen. Yhteiskunnan toimintaa voidaan jossain määrin ohjalla poliittisilla päätöksillä, ja vastavuoroisesti poliittiset päätöksentekijät seuraavat yhteiskuntaa ja yhteiskunnallisten toimijoiden ajatuksia toiminnan uusista ja vaihtoehtoisista muodoista. Sällikodin asukkailleen tarjoama polku kadulta omaan kotiin ja kodin merkitys asukkaiden elämän kannalta on valtava. Vähätellä ei myöskään sovi pioneerimaisen projektin laajempia hyvinvointiyhteiskunnan tukiverkoston aukkoihin kohdentuvia yhteiskunnallisia vaikutuksia. VVA on toiminnassaan ja Sällikoti-hankkeen kautta korostanut asumisen merkitystä ihmisarvoisen elämän peruslähtökohtana. Toiminta on perustunut asunto ensin -ajatuksen ennen käsitteen Suomeen rantautumista.

Vallitsevan paradigman mukaisen portaittaisen kuntouttamisen mallin logiikka tuntuu sekin jossain määrin järkeenkäyvältä, mutta mallin ehdottomana heikkoutena on pidettävä seikkaa, että sellaiset asukkaat joiden kohdalla esimerkiksi päihitteettömyys ei toteudu, ovat monissa tapauksissa joutuneet elämään varsin epäinhimillisissä olosuhteissa. Sällikoti-hanke pyrkii etsimään keinoja puuttua tähän suomalaisen hyvinvointiyhteiskunnan erääseen vakavimpaan epäkohtaan. Vaikka monitoimijaisessa yhteiskunnassa yksittäisten toimijoiden toiminnan vaikutuksia ja seurauksia on vaikea paikantaa, voi VVA:n toimintaa useamman vuoden tutkijan roolissa sivusta seuranneena todeta, että VVA:lla ja Sällikoti-hankkeella on epäilemättä ollut merkittävä rooli meneillään olevan asunnottomien palveluita koskevan paradigmanmuutoksen sisältöihin vaikuttajana.

VVA:n toimintaa on yhdistyksen perustamisesta lähtien ohjannut haasteellinen ja kunnianhimoinen visio poistaa asunnottomuus Suomesta. Viime vuosina päämäärä on saanut muodon, jonka mukaan vuonna 2016 "asuntoloita ja yhteismajoituspaikkoja ei enää ole, ja jokaiselle asuntoa vailla olevalle tai jokaiselle, joka on menettämässä asuntonsa, järjestyy kohtuullisessa ajassa ihmisarvoiset kriteerit täyttävä asumispaikka sekä tarvittavat tukipalvelut"²¹. Yhdistyksen pitkäaikainen, aktiivinen ja verkostoitunut toiminta asunnottomien tilanteen parantamiseksi on epäilemättä ollut omalta osaltaan vaikuttamassa myös kansallisten toimenpideohjelmien syntyyn ja välillisesti muun muassa Vanhasen toisen hallituksen päätökseen liittää pitkäaikaisasunnottomuuden vähentäminen osaksi hallitusohjelmaansa. VVA:n kunnianhimoinen visio on lähes sellaisenaan siirtynyt aluksi osaksi ministeri Jan Vapaavuoren nimeämää viisaiden raporttia ja raportin kautta edelleen osaksi hallitusohjelmaa sekä valtion ja kuntien välisiä aiesopimuksia²². Pitkäaikaisasunnottomien vähentämishelman 2007–2011 tavoite on puolittaa pitkäaikaisasunnottomuus vuoteen 2011 mennessä, ja hanke ennakoi Nimi ovesa –raportissa asetettua lopullista tavoitetta poistaa pitkäaikaisasunnottomuus vuoteen 2015 mennessä. Vastaavia tavoitteita on Suomessa aikaisemmissa hallitusohjelmissa asetettu ennenkin, mutta tällä kertaa konkreettiset toimenpiteet ovat maailmanlaajuisestikin tarkasteltuna ainutlaatuisia. Myös Sällikoti on globaalistakin näkökulmasta ajateltuna harvinaislaatuinen prosessi.

6.1 Loppuhuomiot ja tulevaisuutta varten

Tätä kirjoittaessa ei ole tiedossa, kuinka ja kenen toimesta hankkeen arviointi etenee. Tutkijan vaatimaton toive on, että väliraportissa esille nostetut aiheet edistävät paitsi hankkeen prosessin etenemistä ja uusien vastaavien hankkeiden suunnittelua myös arvioinnin loppuraportin suunnittelua. Vaikuttavuuden kannalta erityisen tärkeää olisi tuottaa tietoa asukkaiden palveluiden kuluttamisen muutoksista ennen ja jälkeen asumisen. Taloudellisen kokonaisarvion muodostamiseksi olisi tärkeää tuottaa Sällikodin kaltaisten yksiköiden toiminnasta eri tietolähteitä yhdistelevä tilastollisia analyyseja, joissa tietoja kerättäisiin useilta rekisterinpitäjiltä kuten sosiaalitoimi, terveystoimi, vankeinhoitolaitos ja poliisi. Johtuen tiedossa olevista tiukoista eettisistä kriteereistä Sällikodin kohdalla tällainen tilastollinen tutkimus olisi syytä pyrkiä käynnistämään mahdol-

lisimman pian. Siihen asti Sällikodin prosessi ja asukkaiden elämä etenevät omalla painollaan.

26.03.08: "Sällikodin iltapäivä, leppoisan letkeä."

Viittaukset ja kirjallisuus

- ¹ Internet: www.ray.fi
- ² Vailla vakinaista asuntoa ry (2003): Toimintasuunnitelma 2003, julkaisematon
- ³ Internet: www.vvary.fi/saellikoti.htm (8.5.2007)
- ⁴ Vailla vakinaista asuntoa ry (2003): Toimintasuunnitelma 2003, julkaisematon
- ⁵ Vailla vakinaista asuntoa ry: Sällikodin toimintasuunnitelma 2002, julkaisematon
- ⁶ Vailla vakinaista asuntoa ry: Sällikodin toimintasuunnitelma 2002, julkaisematon
- ⁷ Vailla vakinaista asuntoa ry: Kokousmuistio 19.4.2005
- ⁸ Vailla vakinaista asuntoa ry: Toimintasuunnitelma 2007–2011, Sällikotiprojekti
- ⁹ Vailla vakinaista asuntoa ry: Sällikodin toimintasuunnitelma 2005
- ¹⁰ Vailla vakinaista asuntoa ry: Sällikodin toimintasuunnitelma 2005
- ¹¹ Vailla vakinaista asuntoa ry: palaverimuistio 19.4.2005
- ¹² Vailla vakinaista asuntoa ry: Sällikodin toimintasuunnitelma 2002, julkaisematon
- ¹³ Nimi ovesa. Internet: <http://www.ara.fi/download.asp?contentid=22339&lan=FI> (11.9.2009)
- ¹⁴ Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi (1991): Pohjimmaiset asuntomarkkinat - diskurssianalyysi kuntatason viranomaiskäytännöistä. Helsinki: Sosiaaliturvan keskusliitto.
- ¹⁵ Tainio, Hannele (2007): Päivästä päivään elämistä. Pääkaupunkiseudun asunnottomien asumispalvelut ja muuttuvat palvelutarpeet. Socca, työpapereita 2:2007. Helsinki: Pääkaupunkiseudun sosiaalialan osaamiskeskus Socca. s. 23.
- ¹⁶ esim. Pitkänen, Sari & Kaakinen, Juha (2004): Rajattomat mahdollisuudet. Esiselvitys pääkaupunkiseudun asunnottomien tuki- ja palveluasumisen kehittämissuunnitelmaa (2005-2007) varten. Ympäristöministeriön moniste 141. Helsinki: Ympäristöministeriö.
- ¹⁷ Tainio, Hannele (2007): Päivästä päivään elämistä. Pääkaupunkiseudun asunnottomien asumispalvelut ja muuttuvat palvelutarpeet. Socca, työpapereita 2:2007. Helsinki: Pääkaupunkiseudun sosiaalialan osaamiskeskus Socca. s. 16.
- ¹⁸ Vailla vakinaista asuntoa ry: Sällikodin toimintasuunnitelma 2005
- ¹⁹ Kettunen, Marko (2009): Asumisturvakeskuksen selvitystyö, julkaisematon
- ²⁰ Helsingin kaupungin tietokeskus (2009): Asuntojen vuokrat Helsingissä tammi-maaliskuussa 2009. Tilastoja 4/2009. Helsinki, Helsingin kaupungin tietokeskus.
- ²¹ Internet: www.vvary.fi, 26.2.2007
- ²² Internet: <http://www.ara.fi/default.asp?node=1666&lan=fi> (11.9.2009)